

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

27^E JAARGANG

WOENSDAG 25 NOVEMBER 1942

No. 1401

N.V.
Stoomvaart-Mij. „Nederland”
Amsterdam

N.V.
Rotterdamsche Lloyd
Rotterdam

Eerste Nederlandsche
Verzekering-Maatschappij
op het Leven en tegen
Invaliditeit N.V.
Gevestigd te 's-Gravenhage

Administratiekantoor
Dordrecht
Bellevuestraat 2
Telefoon 5346

Ons Bureau voor
Collectieve Contracten
verstreckt gaarne

Gedocumenteerde
adviezen
voor
Personeelverzekering

ROTTERDAMSCH
BANKVEREENIGING
ROTTERDAM · AMSTERDAM · 'S GRAVENHAGE

KAPITAAL EN RESERVE
f 62.000.000

SAFE LOKETTEN
TER BERGING VAN WAARDEN

150 KANTOREN IN NEDERLAND

Openbare werken en
Conjunctuurbeweging
door **Dr. Ir. A. Baars**
PRIJS f 2.10*
Prijs voor donateurs en leden
van het N. E. I. f 1.50.
In den boekhandel verkrijgbaar
UITGAVE: DE ERVEN
F. BOHN N.V., HAARLEM

Ter vervanging van haar door brand verloren gegane voorraad nummers van Economisch-Statistische Berichten en Economisch-Statistisch Maandbericht van den jaargang 1940, zou de redactie het zeer op prijs stellen, indien de lezers, die hun exemplaren kunnen missen, deze aan haar zouden willen afstaan.

AMSTERDAMSCH
BANK N.V.
AMSTERDAM

Open bewaarneming van
effecten

Adviezen voor belegging
Uitvoering van beursorders

R. Mees & Zoonen

Ao. 1730

BANKIERS EN ASSURANTIE-MAKELAARS

ROTTERDAM
AMSTERDAM (Ass.)
's-GRAVENHAGE
DELFT — SCHIEDAM
VLAARDINGEN

BEHANDELING VAN ALLE
BANKZAKEN

BEZORGING VAN ALLE
ASSURANTIËN

V.V.S.

VERLIESPOSTEN-VOORKOMEND-SYSTEEM

BESTAANDE UIT VIER DIENSTEN

Deze tijd is rijk aan veranderingen. Laat daarom Uw onbetaald gebleven oude posten inschrijven bij
DIENST IV VAN HET V.V.S.

VAN DER GRAAF & Co. N.V.
AMSTERDAM C. — AMSTELSTRAAT 14-18

ABONNEERT U OP

DE ECONOMIST

ORGAAN VAN HET NED. ECONOMISCH INSTITUUT

Onder redactie van:

Th. Ligthart, Ch. Raaijmakers,
C. A. Verrijn Stuart, G. M. Verrijn Stuart,
F. de Vries.

De Economist verschijnt den 16den van elke maand. De prijs voor den jaargang bedraagt f 12.60* voor 't binnenl., franco p. p. f 13.40*; voor studenten f 10.50*. franco p. p. f 11.30*; f 13.50 voor het buitenland, bij vooruitbetaling.

Met 1942 begon de één-en-negentigste jaargang:

Proefnummer gratis op aanvraag verkrijgbaar!

Abonnementen worden ook door den boekhandel aangenomen.

UITGAAF VAN DE ERVEN F. BOHN N.V.
HAARLEM — POSTGIRO 5403

De Naamlooze Vennootschap

Maandblad voor den Ondernemingsvorm en het Bedrijfswezen in Nederland en Nederlandsch-Indië
Inhoud October-aflevering 1942 — No. 7. Jrg. 21

Prijsvorming onder de huidige omstandigheden
Prof. Dr. P. P. van Berkum.

Nietigheid van besluiten wegens strijd met het ongeschreven recht. II ..... Mr. W. C. L. van der Grinten.

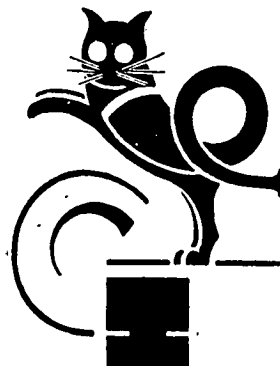
Over het begrip „voortbrengingskosten” voor de toepassing van de vennootschapsbelasting ..... H. J. Hofstra.

Het rechtskarakter der bedrijfsorganisatie en de positie van den ondernemer daartegenover ..... Mr. P. A. Blaisse.

Vragenrubriek. — Boekaankondiging. — Ontvangen boeken.

Dit nummer is uitsluitend verkrijgbaar bij abonnement.
Abonnementsprijs f 10,50 per jaar.

Uitgave: H. v. d. Marck's Uitgevers Maatschappij N.V. ROERMOND
POSTREKENING 61691. — OOK VERKRIJGBAAR IN DEN BOEKHANDEL.

DE POST HEEFT GEEN
KATTENOOGEN

ZONDER LICHT
VERGIST DE POST

ZICH LICHT

MAAK
NUMMER BELEN BUS
ZICHTBAAR

De Scheepsbouw- nijverheid in Nederland

door
Ir. J. W. BONEBAKKER

Publicatie no. 16 van het
PRIJS Nederlandsch Econom.
f 1.55* Instituut

Donateurs en leden f 1.10

Verkrijgbaar in den boekhandel

Uitgave van
DE ERVEN F. BOHN - HAARLEM

TINRESTRICTIE EN TINPRIJS

door M. J. Schut

31ste Publicatie van het Neder-
landsch Economisch Instituut.

Prijs f 1.55*

(Prijs voor donateurs en leden
van het N.E.I. .... f 1.10)

Verkrijgbaar i. d. boekhandel

UITGAVE:
De Erven F. Bohn N.V., Haarlem

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

27^E JAARGANG

WOENSDAG 25 NOVEMBER 1942

No. 1401

HOOFDREDACTEUR:

M. F. J. Cool (Rotterdam).

PLAATSVERVANGEND HOOFDREDACTEUR:

H. W. Lambers (Rotterdam).

Redactie en administratie: Pieter de Hoochweg 122, R'dam-W.

Aangeteekende stukken: Bijkantoor Ruigeplootweg.

Telefoon Nr. 35000. Postrekening 8408.

Abonnementsprijs voor het weekblad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p. p. in Nederland f 20,85* per jaar. Buitenland en koloniën f 23,— per jaar. Abonnementen kunnen met elk nummer ingaan en slechts worden beëindigd per ultimo van elk kalenderjaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het weekblad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties. Adreswijzigingen op te geven aan de administratie.

Advertenties voorpagina f 0,28 per mm. Andere pagina's f 0,22 per mm. Plaatsing bij abonnement volgens tarief.

INHOUD:

	Blz.
Steunverleening aan stilgelegde bedrijven door A. Kraal	524
De huwelijkscijfers in Nederland door Jhr. Mr. J. Schuurbeque Boeye	526
Weersverwachting op langen termijn (II) door Dr. S. W. Visser	529
Aanteekeningen.	
De economische toestand van Zweden gedurende het derde kwartaal van 1942	532
Ingezonden stukken.	
Prijsvorming en onderbezetting door J. J. Uhl, met naschrift van J. B. L. Verster	533
Boekbesprekingen.	
Het rekeningensysteem voor de kledingindustrie, bespr. door R. A. Dijker	534
Statistieken.	
Wisselkoersen — Stand van 's Rijks Kas — Bank- staten	535

GELD- EN KAPITAALMARKT.

Op de *geldmarkt* blijft de situatie nog gespannen, en men mag aannemen, dat dit tot de storting op de nieuwe staatsleening, en nog wel eenigen tijd daarna, zoo zal blijven. De vraag naar het langer loopende papier blijft in verhouding tot het aanbod gering, ondanks het feit, dat de Agent natuurlijk geen papier afgeeft, zoodat de vrager geheel op de markt zijn aangewezen. De tarieven blijven dan ook aan den hoogen kant, en de handel beperkt.

De *obligatiemarkt* heeft in de eerste plaats groote omzetten gezien in de nieuwe leening, die voortdurend werd gevraagd en waarin derhalve het aanbod steeds op volkomen natuurlijke wijze vlot werd opgenomen. Dat er in de nieuwe leening omvangrijk aanbod zou zijn was te verwachten en volkomen logisch. Een semi-gedwongen leening vindt nu eenmaal steeds een zeker contingent van inschrijvers, die niet over voldoende contanten beschikken om de storting te verrichten, en een zeker aantal inschrijvers, die, hoewel over middelen beschikkende, daaraan een andere bestemming willen geven. Na de toewijzing op zulk een leening, komt er dan ook steeds aanbod en een koersvorming, die beneden den emissiekoers ligt. Dit keer was echter het bijzondere, dat reeds onmiddellijk tegenover dat aanbod een omvangrijke vraag bestond. Wij wezen er de vorige week reeds op, dat de toewijzing van slechts een kleine 70 pCt. tot gevolg had, dat verscheidene groote institutioneele beleggers, die middelen beschikbaar hadden om de „volle portie” overeenkomstig de maatstaven van de gedwongen leening te financieren nu omvangrijke bedragen overhielden, die belegging zoeken. Terwijl bij vorige semi-gedwongen leeningen het aanbod de overhand had, is dit keer reeds dadelijk het absorptievermogen van de markt zeer ruim gebleken. Met het gevolg, dat het koerspeil vanaf den eersten dag, dat werd gehandeld, steeds is opgelopen. De noteering bracht het Donderdag reeds tot een fractie boven de 99. Daarna is een lichte reactie ingetreden, maar de vraag blijft goed.

De overige staatsleeningen waren eveneens gunstig gestemd, alleen de 3½ pCt. leening 1941, die de vorige week door contramindekking abnormaal hoog was gestegen, vertoonde een reactie, toen de baissedekkingen grootendeels achter de rug waren. De 3—3½ pCt. leening 1938 bracht het tot 97, waarna een reactie intrad. De 3½ pCt. leening 1937 en de „Integralen” toonden eveneens een vaste stemming en stegen zelfs tot boven het niveau van kort voor de aankondiging der nieuwe leening, maar ook hier volgde een lichte reactie.

De *aandeelenmarkt* heeft over het algemeen een vaste stemming vertoond, hoewel in den loop van de week vooral in Leverbros en in minder mate ook in Philips een terugslag werd geregistreerd. In overzeesche aandelen komen slechts spaarzaam noteeringen voor in verband met den koersstop. Olies hebben het nu al geruimen tijd niet tot noteering kunnen brengen, evenmin als Amsterdam Rubber; H.N.A. is nog voldoende aangeboden om tot handel te geraken.

STEUNVERLEENING AAN STILGELEGDE BEDRIJVEN.

Inleiding.

De onderbezetting, welke zich in toenemende mate in de verschillende bedrijfstakken manifesteert, is een noodzakelijk gevolg van de schaarschte-economie, waarin wij thans leven.

Van de beteekenis van het eindproduct en van de relatieve schaarschte aan grond-, hulpstoffen en arbeidskrachten hangt af, welken invloed een bepaalde bedrijfstak van de oorlogsomstandigheden ondervindt.

Indien de grondstoffen de grootste moeilijkheden geven, ziet men:

- a. een rantsoenering van het verbruik;
- b. verwerkingsverboden.

In de meeste gevallen beteekent dit slechts een min of meer groote onderbezetting voor de betrokken ondernemingen. In enkele gevallen kan tengevolge van het verwerkingsverbod een bedrijf geheel stil komen te liggen.

De energiebezuiniging brengt veel verder strekkende gevolgen met zich. Daar een gedeeltelijk werkend bedrijf niet veel minder energie verbruikt dan een bedrijf, dat op volle capaciteit draait, kan hier slechts een belangrijke besparing worden verkregen door bepaalde bedrijven uit te sluiten bij de toewijzing van steenkool, gas, electriciteit, olie enz. Meestal heeft dit een concentratie van de productie in de doorwerkende ondernemingen tot gevolg.

De grootste invloed op de bedrijfsbezetting gaat uit van de grootstevale inlatie in het gebruik van arbeidskrachten. Indien tengevolge van de schaarschte aan grond- en hulpstoffen reeds een aanzienlijke onderbezetting in eenigen bedrijfstak bestaat, dan kunnen vele arbeiders worden vrijgemaakt door de productie te concentreren in de sterk gemechaniseerde bedrijven.

Deze inkrimping en stillegging en in het bijzonder de concentratie van bedrijven kan de oorzaak zijn van groote verschuivingen in de structuur van ons bedrijfsleven. Hierbij kan men onderscheiden:

- a. de gevolgen voor den bedrijfstak in zijn geheel, en
- b. de gevolgen voor de individueele ondernemingen binnen den bedrijfstak.

De bedrijfstak tegenover de rest van het bedrijfsleven.

Sub a. Het is mogelijk, dat tengevolge van de inkrimping van de productie van bepaalde artikelen de bedrijfstak als geheel een gedeelte van zijn markt kwijt raakt ten gunste van de fabrikanten van een vervangingsartikel, bijv. klompen in plaats van schoenen, kunstzijde in plaats van katoen enz. Maatschappelijk gezien behoeft een dergelijke ontwikkeling op zichzelf nog geen aanleiding tot bezorgdheid te geven. Op die gebieden, waar de kunstzijde, bij gebrek aan beter, katoen moet vervangen en klompen slechts tijdelijk in de plaats treden van schoenen, zal het den betrokken bedrijfstak niet moeilijk vallen, zijn positie na den oorlog weder terug te winnen. Het is echter mogelijk, dat de onderbezetting in een bepaalden bedrijfstak zoodanige verliezen medebrengt voor de betrokken ondernemingen, dat, indien geen maatregelen worden getroffen, zij na den oorlog niet in staat zouden zijn om haar normale functie weder te vervullen.

Daar het een nationaal belang is, dat het ook na den oorlog benodigde productie-apparaat zoo goed mogelijk intact blijft, is in het „Besluit Steunverleening” bepaald, dat aan bedrijven, welke tengevolge van de huidige buitengewone omstandigheden zijn stilgelegd, steun kan worden verleend.

Uit de „Richtlijnen voor de algemeene steun- en heffingsregelingen”, gepubliceerd in het „Mededeelingenblad van de Hoofdgroep Industrie” van 13 Augustus 1942, blijkt, dat men de steunverleening beperkt tot de kosten in verband met het voor de instandhouding van het technische apparaat benodigde personeel en materiaal en een belang-

rijk deel der financieele verplichtingen, welke ook bij stilleggen nog bestaan ¹⁾.

De onderneming krijgt de kosten, verbonden aan het aanhouden van het geschoolde personeel, niet vergoed.

De onderlinge verhoudingen binnen den bedrijfstak.

Sub b. Bij de concentratie van bedrijven binnen een branche verdient de onderlinge krachtsverhouding tusschen de vakgenooten de bijzondere aandacht. Bij concentratie immers bestaat het gevaar, dat de stilgelegde bedrijven hun afnemerskring kwijt raken ten gunste van de doorwerkende ondernemingen. Deze laatsten zullen diengevolge na den oorlog niet alleen de stilgelegde ondernemingen uit denzelfden bedrijfstak practisch uit de markt hebben verdrongen, maar zullen bovendien in een zoodanige financieele positie verkeeren, dat zij den strijd met de stilgelegde bedrijven, welke het verloren gebied weder terug trachten te winnen, gemakkelijker kunnen voeren. Te meer waar de concentratie voornamelijk plaats vindt in de groote bedrijven, zou het klein- en middenbedrijf na den oorlog in een zeer ongunstige positie komen te verkeeren, waarvan het zich wellicht niet meer zou kunnen herstellen.

Dergelijke plotselinge, door de oorlogsomstandigheden veroorzaakte, wijzigingen in de structuur van een bedrijfstak moeten in het algemeen als ongewenscht worden beschouwd.

Het is noodzakelijk, dat in iederen bedrijfstak, waar tengevolge van de stillegging van bedrijven groote veranderingen in de onderlinge verhouding dreigen te ontstaan, een regeling wordt getroffen, teneinde de onderlinge krachtsverhoudingen zooveel mogelijk ongewijzigd te houden. Het continueren van de bestaande verhoudingen hangt voornamelijk af van de mate, waarin men het aan de betrokken bedrijven mogelijk maakt hun commercieele, financieele en productieve positie te handhaven. Het „Besluit Steunverleening Stilgelegde Bedrijven” geeft ook in die gevallen de mogelijkheid tot het nemen van maatregelen en wel in den vorm van een onderlinge steunregeling, welke door de betrokken bedrijfsgroep wordt vastgesteld. Deze onderlinge steunverleening geschiedt uiteraard à fonds perdu.

Verhouding algemeene tegenover onderlinge steun.

Alvorens in te gaan op de beginselen, welke aan een dergelijke onderlinge steunregeling ten grondslag moeten liggen, is het noodzakelijk te bezien, welke de verhouding is, waarin de algemeene steunregeling tegenover de onderlinge staat. Voorop zij gesteld, dat het niet de billijkheids-overwegingen zijn geweest, welke tot het creëren van de steunverleeningmogelijkheden hebben geleid. Veeleer was het het algemeen belang, dat eischte, dat steunmaatregelen werden getroffen.

Bij den algemeenen steun is slechts de instandhouding van het bedrijf doel ²⁾. Het zou te ver voeren thans in te gaan op de vraag, in hoeverre de kosten, welke volgens de eerder genoemde richtlijnen voor een vergoeding in aanmerking komen, voor de instandhouding noodzakelijk zijn. Wel is het nuttig een oogenblik stil te staan bij het voorschotkarakter, dat de algemeene steun draagt. Sommigen zijn nl. van meening, dat het niet billijk is, dat de stilgelegde bedrijven, welke toch reeds zwaar zijn getroffen, verplicht worden den ontvangen steun terug te betalen. (Hierbij zij opgemerkt, dat nog niet vast staat aan wie de terugbetaling moet geschieden). Bij de algemeene steunverleening is de instandhouding van het bedrijfsapparaat primair. Indien men daarbij tevens billijkheidsoverwegingen een rol wil laten spelen, dient men zich niet alleen af te vragen: wat eischt het algemeen belang, maar ook:

¹⁾ Vgl. A. Kraal: „Enkele aspecten van de steunverleening aan stilgelegde bedrijven”, in „E.-S. B.” van 19 Augustus 1942.

²⁾ Vgl. Persber. v. h. Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, opgenomen in de avondbladen van 5 Dec. 1941.

wat moet in verband met de belangen van de individuele ondernemers worden gedaan. Hierdoor krijgt het „Besluit Steunverleening” onmiddellijk een veel bredere strekking, hetgeen de uitvoering aanmerkelijk verzwaart.

Mede op grond van deze overwegingen is besloten den algemeenen steun een voorschotkarakter te geven³⁾. Daardoor is het minder noodzakelijk bij de beoordeeling van de steunaanvragen rekening te houden met de middelen, waarover de onderneming zelf beschikt. Men mag immers aannemen, dat de onderneming, welke over zoodanige middelen beschikt, dat zij zich nog geruimen tijd in stand zal kunnen houden en nog voldoende middelen overhoudt om de weder in bedrijfstelling te financieren, geen steunvoorschot zal aanvragen, daar de ondernemers slechts ongaarne de voor de beoordeeling van de steunaanvraag noodzakelijke gegevens verschaffen.

Ook het feit, dat aan een onderneming naast den algemeenen steun nog een uitkeering krachtens een onderlinge regeling kan worden gegeven, is alleen verantwoord nu de algemeene steun bij wijze van voorschot wordt verleend. Immers zou men er van uitgaan, dat de algemeene steun à fonds perdu was gegeven, dan kwam men voor de volgende mogelijkheden:

a. De aan de stilgelegde bedrijven uitgekeerde algemeene steun komt in mindering van de aan de stilgelegde bedrijven uit te keeren vergoeding ingevolge de onderlinge steunregeling. Dit beteekent echter, dat het onderlinge fonds ever veel grooter wordt, zoodat dus de algemeene steun in feite grootendeels ten goede komt aan de werkende ondernemingen van den betrokken bedrijfstak!

b. Bij de uitkeering ingevolge de onderlinge regeling wordt geen rekening gehouden met hetgeen de stilgelegde bedrijven reeds genoten hebben. Dit beteekent, dat de stilgelegde bedrijven financieel in een betere positie komen te verkeeren dan de niet stilgelegde!

Beide consequenties zijn onaanvaardbaar.

Het voorschotkarakter van den algemeenen steun is dus van grooten invloed op de verder te volgen politiek. De meening, dat, ook al heeft men formeel den algemeenen steun een voorschotkarakter gegeven, een terugbetaling nooit zal behoeven plaats te vinden, mist elken grond. De Hoofdgroep Industrie heeft in haar „Mededeelingenblad” van 19 November j.l. ter voorkoming van misverstand nog eens met nadruk vastgesteld, dat de algemeene steun als een voorschot moet worden beschouwd. Hiervan uitgaande zal thans worden bezien, op welke beginselen de onderlinge steun kan worden gebaseerd.

Normen voor onderlingen steun.

De ideale onderlinge steunregeling dient de relatieve commercieele, financieele en productieve positie van iedere onderneming ongewijzigd te laten. De te treffen onderlinge steunregelingen kan men onderscheiden in:

a. regelingen, waarbij de stilgelegde bedrijven worden inschakeld bij de distributie van het eindproduct, en

b. regelingen, waarbij dit niet het geval is en de werkende bedrijven volstaan met het afdragen van een gedeelte van hun opbrengst ten behoeve van de stilgelegde bedrijven.

Inschakeling bij de distributie.

Sub a. De eerste mogelijkheid verdient verre de voorkeur. In dit geval immers kan de stilgelegde onderneming het contact met haar afnemers behouden, in het bijzonder indien zij nog in de gelegenheid is het eindproduct onder haar eigen merk te verkoopen. Met veel succes kon een dergelijke regeling o.a. in de zeepindustrie worden getroffen. De financieele gevolgen van een dergelijke regeling voor de ondernemers hangen dan sterk samen met de kostenstructuur van de betrokken ondernemingen. Daar in het algemeen de stilgelegde bedrijven tegen dezelfde

prijzen inkoop en zij ook practisch gelijke verkoopprijzen aan den consument berekenen, zal het netto-resultaat voor de verschillende ondernemingen sterk onder invloed staan van hun individuele kostenstructuur. Vertoonen de betrokken bedrijven groote verschillen in hun kostenopbouw, dan kan het gewenscht zijn, dat men — zooals hieronder nader zal worden uiteengezet — tot een „pooling” komt van hetgeen ieder boven zijn aandeel in het onderbezettingsverlies heeft gedekt. In dat geval is de prijs, waartegen de eindproducten van de werkende ondernemingen worden afgenomen, minder belangrijk. Acht men het in verband met de kostenstructuur van de branche niet noodig tot een „pooling” te komen, dan moet bijzondere aandacht worden besteed aan de hoogte der verrekenprijzen, daar deze dan beslissend is voor de resultaten zoowel van de werkende als van de stilgelegde bedrijven⁴⁾.

„Pooling” van de vaste kostendekking.

Sub b. Is het, door welke omstandigheden dan ook, niet mogelijk het stilgelegde gedeelte van de branche bij de distributie in te schakelen, dan zal men ook hier moeten komen tot een „pooling”. Hierbij valt reeds te bedenken, dat de stilgelegde ondernemingen in het nadeel komen, wat haar commercieele positie betreft. De te meer klemt de eisch, dat de onderlinge verhouding in financieel opzicht ten minste niet wordt gewijzigd. Dit beteekent, dat de individuele bedrijven elk hun evenredig deel moeten dragen van de totale in den bedrijfstak bestaande onderbezettingsverliezen. Deze onderbezettingsverliezen worden gevormd door:

- a. de totale vaste kosten van de stilgelegde bedrijven;
- b. het niet uit de opbrengst te dekken deel der vaste kosten van de doorwerkende bedrijven.

Hierbij zij het volgende opgemerkt:

1. De voor elk bedrijf ook bij stilligging nog bestaande vaste kosten kunnen door de concentratie niet worden verminderd. Zij vormen de voornaamste oorzaak van het onderbezettingsverlies. Daardoor zal vooral in de bedrijfstakken, welke bestaan uit ondernemingen met een groot vast element in hun kostenstructuur een regeling noodig zijn.
2. In de discontinu variabele kosten kan door concentratie een belangrijke besparing worden bereikt. Geven zij bij onderbezetting vrij groote verliezen, bij de concentratie kan verlies geheel dan wel gedeeltelijk worden voorkomen.
3. De belangrijkste verbetering wordt verkregen door de productie te concentreren in de bedrijven met de hoogste vaste kosten en de geringste variabele kosten, en de bedrijven met geringe vaste kosten en groote variabele kosten stil te leggen.

4. Verder wordt het voordeel van deze concentratie beïnvloed door de verschillen in kostprijzen en winstmarges. Zoo kan men onderscheiden:

a. Ongelijke kostprijzen — gelijke winst per eenheid. Aannemende, dat de concentratie plaats vindt in het bedrijf met den laagsten kostprijs, zal tengevolge van de concentratie een prijsverlaging ontstaan, welke daarmede een deel van het concentratievoordeel aan den consument doet toekomen.

b. Ongelijke kostprijzen — ongelijke winst per eenheid (bijv. maximum-prijzen). Aannemende, dat de concentratie plaats vindt in het bedrijf met het hoogste rendement, zal dit bedrijf een efficiencypremie behalen.

5. De vaste kostendekking voor den bedrijfstak als geheel wordt door de werkende bedrijven verdiend. Zij kan worden berekend door voor elk bedrijf van de opbrengst af te trekken alle kosten, welke niet zouden behoeven te worden gemaakt, indien dat bedrijf stil lag.

Daar het de bedoeling is de normale krachtsverhoudin-

³⁾ Vgl. Mr. M. W. F. Treub: „Oorlogstijd”, blz. 49.

⁴⁾ Men zie ook J. B. L. Verster: „Prijsvorming en onderbezetting”, in „E.-S.B.” van 21 Oct. 1942 en pag. 534 van dit Nr.

gen ongewijzigd te laten, zal de verdeeling van de vaste kostendekking gebaseerd moeten worden op een sleutel uit een „normaal” tijdvak, bijv. het laatste vooroorlog-sche jaar, de laatste drie vooroorlog-sche jaren enz.

O.i. zou als sleutel kunnen dienen: de in de normale periode verkregen vaste kostendekking (eventueel plus winst). Dit gegeven zal echter in verschillende gevallen moeilijk te achterhalen zijn. Waar het hier slechts om een globale benadering gaat, zal men, indien de kosten-structuur der bedrijven niet te zeer uiteenloopt, bijv. ook den omzet als sleutel kunnen nemen enz.

Productieve positie.

Thans rest ons nog, een korte beschouwing te wijden aan den invloed van de concentratie op de productieve positie van de verschillende ondernemingen. Doordat de algemeene steunverleening reeds de instandhouding van het bedrijfsapparaat waarborgt en de onderlinge steun-regeling in verschillende gevallen daarenboven nog mid-delen zal verschaffen, zullen de stilgelegde bedrijven in staat zijn hun bedrijfsapparaat minstens in den toestand te houden, waarin het zich op het moment van de stil-legging bevond. Het apparaat van de doorwerkende onder-nemingen daarentegen zal in verschillende gevallen door het gebruik in waarde dalen. Zoo gezien neemt het stilge-legde bedrijf in sommige gevallen een gunstiger positie in dan het werkende. Anderzijds dient men er echter rekening mede te houden, dat het stilgelegde bedrijf bij het weder in bedrijf stellen, dat t.z.t. zal plaatsvinden, groote moeilijkheden zal ondervinden bij het aantrekken van de noodige arbeidskrachten. In het bijzonder het verkrijgen van geschoold personeel zal niet eenvoudig zijn. In dit opzicht neemt het werkende bedrijf een gunstiger positie in. De beteekenis, welke aan deze beide factoren moet worden toegekend, hangt echter van zooveel in de toekomst liggende omstandigheden af, dat in het algemeen hiermede geen rekening kan worden gehouden bij de bepaling van de vergoedingen en bijdragen, welke de stilgelegde bedrijven behooren te ontvangen, resp. de werkende moeten betalen.

Slotopmerking.

In het bovenstaande werden eenige aspecten van de stillegging van bedrijven belicht en enkele beginselen voor de onderlinge steunverleening ontwikkeld.

De toepassing van de aangegeven richtlijnen zal in de praktijk nog met vele moeilijkheden gepaard gaan. Het is echter geenszins noodzakelijk, dat de vergoedingen en de bijdragen tot op den cent nauwkeurig de voor- en na-deelige gevolgen van de concentratie nivelleeren. Wel is het gewenscht, dat in de door de stillegging getroffen branches een regeling wordt getroffen, waardoor het continueeren van de bestaande onderlinge krachtsverhou-dingen mogelijk zal zijn. Reeds in verschillende bedrijfs-takken is, dank zij het breede standpunt van de betrokken werkende ondernemers, een regeling door vrijwillige mede-werking tot stand gekomen of in voorbereiding. Men mag aannemen, dat men ook in de bedrijfstakken, waar zulks nog niet is geschied, vrijwillig naar een oplossing zal zoe-ken, daar een door onderlinge samenwerking tot stand gekomen regeling verre de voorkeur verdient boven een zoodanige, welke door den Secretaris-Generaal van het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart op grond van art. 6 van het „Besluit Steunverleening Stilge-legde Bedrijven” zou kunnen worden gevorderd.

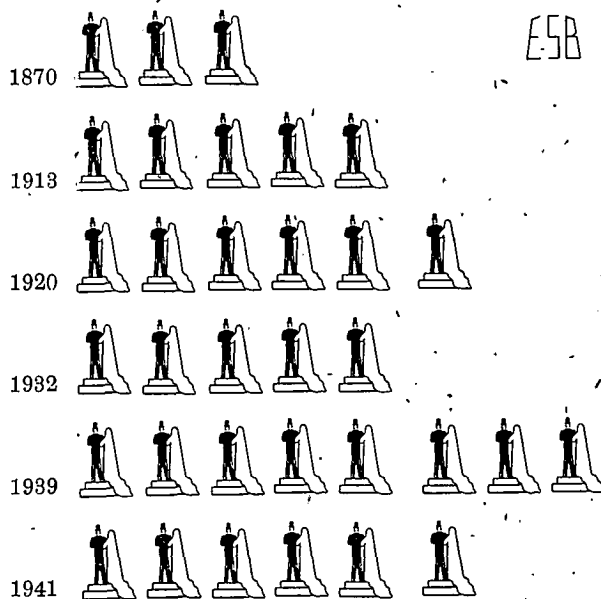
A. KRAAL.

DE HUWELIJKSCIJFERS IN NEDERLAND.

Wanneer men de cijfers betreffende de aantallen huwe-lijken in ons land grafisch in beeld brengt, dan ziet men aanvankelijk een regelmatig stijgende lijn, welke vooral na 1915 met sprongen omhoog gaat. Met het aantal inwo-ners van Nederland steeg het aantal huwende personen en daarmee het aantal huwelijken.

Dit blijkt niet alleen uit de gemiddelden, welke over perioden van 10 jaren plegen te worden berekend, maar ook uit de stijgende lijn, welke gedurende de afzonderlijke jaren het aantal huwelijken in Nederland regelmatig ver-toont. Zoo worden in het jaar 1870 niet meer dan ruim 28.600 huwelijken gesloten. Geleidelijk stijgen deze getal-len, totdat in 1913 met 48.387 huwelijken een eerste hoogte-punt wordt bereikt, waarna in 1914, 1915 en 1916 een inzinking optreedt. In 1918 en 1919 is men met 49.344 en 49.527 huwelijken weer boven het peil van 1913 uitge-komen. De groote willigheid op de „huwelijksmarkt” be-gon na den wapenstilstand vat op de menschen te krijgen, wat in de getallen over 1919 en 1920 (58.270 en 65.325 huwelijken) eerst goed tot uitdrukking komt. Op deze hausse volgt een periode van inzinking, waarvan het diep-tepunt in 1925 ligt met 54.768 huwelijken. Daarna gaat het weer bergopwaarts tot een hoogtepunt in 1930 met 62.904 huwelijken. Dan komen de jaren van zware de-pressie op economisch gebied, waarvan men ook in het aantal huwelijken een afspiegeling ziet. Met 55.846 huwe-lijken wordt in 1932 een dieptepunt bereikt, waarna een herstel valt waar te nemen, aanvankelijk tot 63.451 in 1936 en vervolgens in een snel tempo tot 67.040 in 1938, om in 1939 met 80.597 een culminatiepunt en tevens een nimmer te voren bereikt topcijfer te behalen. Een reactie op de vorige jaren kon ook hier niet uitblijven en in 1940 zien we een inzinking tot 67.118 huwelijken en in 1941 tot 65.726.

Het aantal huwelijken in Nederland.

Elke figuur stelt voor 10.000 huwelijken

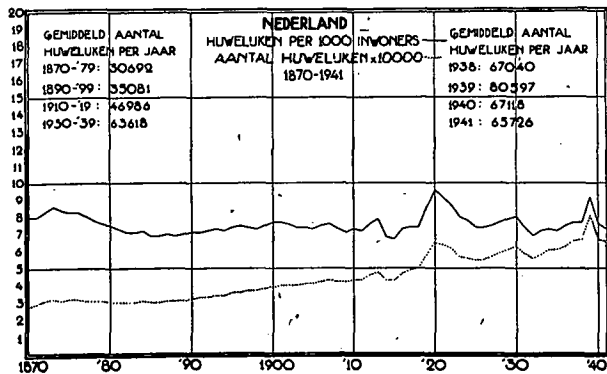
Geeft men verder het aantal huwelijken per 1.000 der gemiddelde bevolking — het huwelijkscijfer — weer, dan ziet men een iets andere lijn, welke aanvankelijk een meer golvende beweging vertoont. Na een hoogtepunt in 1873 met 8,6 p. m. daalt de lijn tot 6,9 in 1883, om zich verder schommelend tot het peil van 7,9 p. m. in 1913 te verhef-fen. Daarna neemt de curve, welke aan deze cijfers uit-drukking geeft, veel onrustiger vormen aan en onder verschillende invloeden — in den wereldoorlog, de depres-sie na het economisch herstel in 1919 en 1920 en de de-

pressie van 1929 en volgende jaren, den oorlog, in het midden waarvan wij ons heden ten dage nog bevinden — wisselen hoog en laag elkander af.

Hoogtepunten na 1913 neemt men waar in 1920 met 9,6 p. m., in 1930 met 8,0 p. m., in 1939 met 9,2 p. m., terwijl omgekeerd de sterkste inzinking gevonden wordt in 1915 met 6,7 p. m. en vervolgens in 1925 en 1926 telkens met 7,4 p. m. en in 1932 met 6,9 p. m. In tegenstelling tot de andere bevolkingscijfers, die van geboorte en sterfte, ziet men hier een golvende beweging, welke, evenals de cijfers inzake geboorte mede door verschillende economische factoren wordt beïnvloed.

Ik laat hier verder de cijfers van vóór 1930 rusten om langer stil te staan bij die, welke na dit jaar werden geregistreerd. In 1932 is het gemiddelde van het geheele Rijk ingezonken tot 6,9 p. m. Vervolgens schommelt het cijfer heen en weer tusschen 6,9 en 7,5 p. m., gemiddelden, welke voor economisch ongunstige jaren op zich zelf niet eens zoo heel laag zijn en in 1937 en 1938 blijft het huwelijkscijfer op één peil, nl. 7,7 p. m. Daarna ziet men de bijzonder krachtige stijging tot 9,2 p. m. in het laatste vredesjaar in Nederland en brokkelen in de beide volgende jaren de gemiddelden weer af tot 7,6 en 7,3 p. m.

Vat men de huwelijkscijfers over de jaren na 1930 samen in twee periodes, elk van vijf jaar, dan bedraagt het gemiddelde gedurende de jaren 1930—'34: 7,4 p. m. per jaar en in de periode 1935—'39 gemiddeld 7,9 p. m., welk cijfer natuurlijk wel onder invloed staat van het hoge cijfer uit het jaar 1939, doch wat er niettemin op wijst, dat over het algemeen gedurende de eerste vijf jaren na 1930 minder gemakkelijk tot het sluiten van een huwelijk werd overgegaan dan nadien. De economische verhoudingen waren, vooral in het begin na 1935, nog niet zoo verbeterd, dat van een opgaande conjunctuur kon worden gesproken.

Ditzelfde verschijnsel kan men waarnemen, wanneer men de huwelijkscijfers naar de verschillende provincies van ons land uitrekent en, behoudens enkele uitzonderingen ook, wanneer men de getallen groepeerd naar de economisch-geografische gebieden, waarin Nederland is ingedeeld. Alleen het Zandgebied van Z.W.-Overijssel en van den West-Gelderschen Achterhoek en verder Noordelijk Noord-Holland en West-Friesland, enkele deelen van Zeeland (Zuid-Beveland, Schouwen en Duiveland), de Baronie van Breda, Kempenland en het Oostelijk Industriegebied van Noord-Brabant geven in de tweede periode lagere cijfers dan gedurende de eerste. Het gezelschap, dat zich hier bij elkander bevindt, bestaat deels uit landbouwgebieden en deels uit industriestreeken, zoodat hierin een bepaalde lijn niet is te ontdekken.

Het dieptepunt in 1932.

Ligt het dieptepunt na 1930 voor het Rijkscijfer in het jaar 1932, ditzelfde ziet men in de meeste provincies. In Groningen en Drenthe wordt dit echter reeds in 1931 bereikt, terwijl in Limburg de inzinking, na een voorafgaande geleidelijke daling, eerst in 1934 wordt bereikt. In het

algemeen is dus 1932, wat betreft het aantal huwelijken, het jaar met het laagste cijfer geweest.

Het feit echter, dat een provincie als geheel in een bepaald jaar een laagte-record in de cijfers te zien gaf, wil aan den anderen kant weer niet zeggen, dat dit nu ook het geval was in alle deelen, waaruit een gewest bestaat. Zoo boeken de Groninger Veenstreeken in 1931, de Bouwen Weidestreek van deze provincie in 1932 en de Stad Groningen eerst in 1933 de laagste gemiddelden. Om een ander voorbeeld te geven, de Noord-Hollandsche Duinstreeken, de Haarlemmermeer, Noord-Hollands' Noorderkwartier, Amsterdam, de Vechtstreek en het Gooi bereiken in 1932 het dieptepunt, maar men vindt dit in de Zaanstreek in 1933 en in Noordelijk Noord-Holland en West-Friesland eerst in 1938. Midden Zuid-Holland bereikt reeds in 1931, den Haag echter in 1934, het dieptepunt, terwijl alle andere deelen van Zuid-Holland in 1932 de sterkste inzinking te zien geven. Ook in Noord-Brabant heerscht in dit opzicht een zekere mate van homogeniteit en alleen de Meierij van den Bosch en het Kempenland komen met het dieptepunt van de inzinking na 1932 en wel in 1933. Daarentegen is het beeld in Limburg weer geheel anders en iedere streek lijdt in een ander jaar onder de sterkste malaise op de huwelijksmarkt: het Noorden in 1933, het Zuiden, zonder de mijnen, in 1934 en de Mijnstreek in 1935.

Uit de gedetailleerde cijfers blijkt verder, dat gebieden van den meest uiteenloopenden aard ter zelfder tijd de laagste gemiddelden boekten en dat voor het oogenblik van deze inzinking een bepaald karakter van een streek niet beslissend was.

Zoo staan, om eenige voorbeelden te noemen, in 1932 op het laagste niveau broederlijk naast elkander, hoewel zij geheel verschillend van aard en oriëntatie zijn: Twenthe, Amsterdam, het Gooi, de Stad Utrecht, Rotterdam, de Industriegebieden langs den Nieuwen Waterweg en langs de Merwede en Noord, de Baronie van Breda, de Industriegebieden van het Westen en het Oosten van Noord-Brabant, alle industriegebieden bij uitstek, eenerzijds, en anderzijds landbouwgebieden, zooals de Groninger Bouwen Weidestreek, de Friesche Bouwstreek, het Westland, Noord-Hollands' Noorderkwartier, het Weidegebied van Zuid-Holland, de Betuwe met het Land van Maas en Waal enz., de Zuid-Hollandsche Eilanden en geheel Zeeland.

Men vindt hier bijeen industriestreeken met een groote mate van conjunctuurgevoeligheid en landbouwgebieden, welke wel anders georiënteerd zijn, maar op hun beurt toch weer soms een sterk op de markt gericht karakter hebben — o.a. betrokken zijn bij de verzorging van de groote centra —, waaruit toch weer een zekere mate van gelijkgerichte gevoeligheid is ontstaan, waardoor beide groepen geheel of gedeeltelijk op gelijke wijze op het economisch gebeuren kunnen reageeren. Daarenboven is onder normale omstandigheden ook de landbouw in zekere mate op den export georiënteerd.

En nu is het merkwaardige hierbij, dat het dieptepunt van de huwelijksfrequentie in het algemeen steeds bereikt werd, vóórdat de eigenlijke depressie ten einde was. Men kan dit verschijnsel niet alleen van den economischen gezichtshoek uit beoordeelen, omdat hier niet in de laatste plaats ook psychologische factoren werkzaam zijn, welke zoo maar niet met getallen zijn te documenteeren. Zeer zeker oefent een dalende conjunctuur en het aanhouden van een depressie een remmenden invloed uit, maar daartegenover staat weer, dat men zich tracht aan te passen aan gewijzigde omstandigheden, aan lagere inkomens en aan andere verhoudingen. Daarbij doet zich op den duur eveneens de werking van den gecumuleerden achterstand gevoelen. Dit ziet men op dit oogenblik — na 1940 — in verschillende opzichten eveneens.

In het algemeen kan men op grond hiervan wel zeggen, dat de voorkeur voor het oogenblik van de sterkste inzinking in het aantal huwelijken niet bij uitstek aan een bepaalde streek of aan het karakter daarvan — overwe-

gend industrieel of agrarisch — gebonden is geweest.

Een andere vraag echter is, waar de reactie op de gebeurtenissen op economisch gebied, welke zich voor velen — en later voor zeer velen — openbaarden in een vermindering van inkomsten, hetzij uit bezit, hetzij uit arbeid, verlies van inkomsten tengevolge van ontslag, de uitkeering van wachtgeld en van werklozensteun, om van andere onzekerheden, welke met een depressie gepaard plegen te gaan, niet te spreken, het sterkst tot uiting kwam.

Sterkte der teruggang na 1930 in verschillende streken.

Uit een vergelijking van de getallen uit het jaar 1930, dat steeds de hoogste gemiddelden te zien gaf, met die van het jaar van de diepste inzinking blijkt o.m. het volgende.

Het algemeen huwelijkscijfer in Nederland, dat in 1930 15,8 p.m. bedroeg, was in 1932 gedaald tot 13,6 p.m., hetgeen een daling beteekent van 2,2 p.m. Veel krachtiger was de daling in Noord-Brabant (—3,4 p.m.), terwijl voorts ook in Overijssel (—2,6 p.m.) en in Zuid-Holland (—2,5 p.m.) de verschillen grooter waren dan die voor het Rijk als zoodanig. De daling van 1930 op het jaar met het laagste gemiddelde was in het licht van voorafgaande cijfers daarentegen minder belangrijk in Groningen (—1,4 p.m.), Drenthe (—1,7 p.m.), Zeeland (—1,7 p.m.) en in Limburg (—1,1 p.m.), voor het meerendeel dus landbouwgebieden.

Gaan we nu het tempo, waarin de gemiddelden van de diverse economisch-geografische gebieden daalden, na, dan blijkt, dat de verschillen zich binnen een veel ruimer bestek — minimum 0,9 p.m. en maximaal 7,2 p.m. — bewegen.

Kleine verschillen werden waargenomen in de Weidegebieden van Groningen (—1,2 p.m.) en van Friesland (—1,9 p.m.), in de Groningsche Bouwstreek (—1,4 p.m.), op de Zandgronden van Drenthe (—1,2 p.m.), van Friesland (—1,8 p.m.), van Zuid-Drenthe en Noord-Overijssel (—0,9 p.m.) en van den Westelijken Achterhoek (—1,9 p.m.) en voorts in Noordelijk Noord-Holland en West-Friesland (—1,5 p.m.), de Zaanstreek (—1,0 p.m.), te Amsterdam (—1,8 p.m.), te Rotterdam (—1,8 p.m.), te Nijmegen (—1,9 p.m.), in Zeeland (—1,7 p.m.) en in de Mijnstreken (—1,8 p.m.). Men ziet hier dus een combinatie van overwegend landbouwgebieden, enkele groote centra en enkele industrieel belangrijke deelen van ons land. Reageerden deze dus betrekkelijk zwak op de economische inzinking en de groote daling van de huwelijkscijfers in het algemeen, anders was dit in het Oostelijk Industriegebied van Noord-Brabant (—7,2 p.m.), waar deze zeer krachtig was en verder in het Westland (—5,6 p.m.), de Industriegebieden van den Nieuwen Waterweg (—4,5 p.m.) en langs Merwede en Noord (—5,5 p.m.), de Noord-Hollandsche Vechtstreek (—5,4 p.m.), het Kempenland (—4,5 p.m.) en Twenthe (—4,2 p.m.). Het waren hier dus voornamelijk de industriestreken, welke de scherpste reactie vertoonden.

En nu is het opvallend te zien, dat de terughoudende stemming bij het sluiten van huwelijken, welke zich voornamelijk in 1932 en 1933 openbaarde en zich slechts in enkele gevallen nog in latere jaren deed gevoelen, niet tegelijk valt met het dieptepunt van de economische depressie, dat in 1932 nog niet was bereikt! Toen deze op het ergste heerschte, bewoog het huwelijkscijfer zich weer in opgaande lijn, zij het hier en daar nog schoorvoetend, maar het algemeen beeld op de „huwelijksmarkt” was inmiddels reeds beter geworden.

Wel ging het op economisch gebied in de jaren 1932 en 1933 nog steeds snel bergafwaarts en alle verschijnselen wezen er toen wel reeds op, dat men nog niet op den bodem van de put was beland. Dit punt werd eerst in 1935 en 1936 bereikt, in het eene geval weer vroeger of later dan in het andere, omdat het begin van het herstel niet overal tegelijk viel.

Zoo beginnen de indexcijfers van de koersen van aandelen op de Amsterdamsche Beurs in den loop van 1936 — na een voorafgaande sterke daling — verbetering te vertoonen en valt in het jaar 1936 en 1937 op het gebied der openbare uitgaven geleidelijk een grootere activiteit dan voorheen waar te nemen.

Het aantal van de bij de van Rijkswegen gesubsidieerde werkverschaffingen te werk gestelde werklozen bereikte in 1935 een hoogtepunt, en met het aantal geheel of gedeeltelijk werklozen, die in de steunregeling waren opgenomen, was dit in 1936 het geval. In 1935 was gemiddeld 36,3 pCt. van de leden van organisaties met werklozenkassen werkloos, waarna in 1937 een verbetering intrad tot 29,2 pCt., welke in de daarop volgende jaren nog verder aanhield. Bereikten de uitgaven van Rijk en gemeenten voor de werklozenzorg in 1936 een hoogtepunt, in hetzelfde jaar bedroeg het percentage werkloosheidsdagen van het aantal dagen, dat door aangeslotenen bij kassen, wanneer er geen werkloosheid bestaan had, gewerkt had kunnen worden, gemiddeld 32,7 pCt., waarop in 1937 reeds een verbetering tot 26,9 pCt. intrad. Het aantal bij de openbare organen van de arbeidsbemiddeling ingeschreven werkzoekenden kwam in dat jaar aan zijn maximum.

Om nog enkele andere indices van den economischen toestand te noemen: de loonen van meerderjarige mannelijke arbeiders in een aantal belangrijke bedrijven waren gedurende de depressie sterk gedaald en de indexcijfers betreffende de loonen in de metaalnijverheid, de steenkolenmijnen, de textielnijverheid, het Amsterdamsche bouwbedrijf, in de havenbedrijven en een aantal andere bedrijfstakken wijzen er eveneens op, dat in deze jaren het dieptepunt in 1936 heeft gelegen.

Een ander belangrijk jaar voor het huwelijkscijfer was 1939. Zoowel het aantal huwelijken als het aantal huwendden had zich gedurende de voorafgaande jaren onder geleidelijk verbeterde economische vooruitzichten in een stijgende lijn kunnen ontwikkelen. In 1938 had men een peil van 7,7 p.m. resp. 15,3 p.m. bereikt. Ook de eerste 8 maanden van 1939 hadden een hooger gemiddelde gegeven dan hetzelfde tijdvak over de voorafgaande jaren en zoo kon verwacht worden, dat, wat dit cijfer betreft, 1939 wederom iets hooger zou eindigen dan 1938. Inmiddels werd aan het einde van Augustus 1939 de mobilisatie afgekondigd en als gevolg daarvan moesten al spoedig voor schriften inzake de kostwinnersvergoedingen worden uitgevaardigd. Deze waren voor de gehuwden in vergelijking met de ongehuwden zeer gunstig en zij gaven aan tal van ongehuwden, die onder de wapenen waren, min of meer een vaag sein om een huwelijk te sluiten, met gevolg, dat in October en November 1939 de „huwelijksmarkt”, in tegenstelling met wat anders in het najaar het geval pleegt te zijn, plotseling zeer vast en willig werd, waaraan het tenslotte te danken is geweest, dat over geheel Nederland gemeten, het aantal huwelijken omhoog liep tot 9,2 p.m. en het aantal huwendden tot 18,2 p.m.

Nog hooger waren de gemiddelden in dat jaar van Noord-Holland (20,8 p.m.) en van Zuid-Holland (20,8 p.m.), terwijl het cijfer van de provincie Utrecht aan het Rijksgemiddelde gelijk was. Hiermede hadden deze gebieden een stijging ten opzichte van 1938 achter den rug resp. met 4,5, 4,2 en 2,8 p.m. Ook elders zag men min of meer belangrijke verschillen. Deze waren echter van weinig beteekenis in Groningen, Friesland, Drenthe, Zeeland, de landbouwgebieden bij uitstek, terwijl ook Noord-Brabant zich bij deze groep voegde.

Zoekt men nu naar de hoogste cijfers in dit jaar, dan blijken deze uitsluitend in het Westen van ons land te worden gevonden en wel in de Zaanstreek (21,6 p.m.), Amsterdam (24,0 p.m.), het Gooi (20,1 p.m.), de Stad Utrecht (20,4 p.m.), den Haag en omgeving (20,3 p.m.), Rotterdam

(23,9 p.m.) en langs den Nieuwen Waterweg (20,1 p.m.). Verder waren in dit verband belangrijk de gemiddelden van de Stad Groningen (18,8 p.m.), de Groningsche Veenstroken (18,2 p.m.), Twenthe (18,1 p.m.), het Duingebied van Noord-Holland (18,8 p.m.), de Noord-Hollandsche Vechtstreek (19,2 p.m.), Leiden en de Rijnstreek (18,2 p.m.) Midden Zuid-Holland (18,1 p.m.), het Industriegebied van Merwede en Holland (19,2 p.m.) en de Zuidelijke Veluwe (18,2 p.m.), evenals de eerste groep alle industrieel belangrijke streken, maar, hoewel een groot deel daarvan in Noord- en Zuid-Holland lag, toch meer verspreid dan de groep met de hoogste cijfers.

Opvallend is het daarbij, dat geen van de belangrijke industriegebieden in Noord-Brabant of in Limburg door hoge cijfers uitmunten. De topcijfers geven dan nog het Oostelijk Industriegebied in Noord-Brabant (17,1 p.m.) en de Mijnstreek in Limburg (17,6 p.m.). Wel was het aantal huwelijken in deze streken hoog, evenals trouwens elders in deze beide provincies, maar de betrekkelijk groote aantallen ongehuwden aldaar in kloosters, klooster-scholen en pensionaten vormen een voor de hand liggende verklaring voor de relatief lage verhoudingscijfers.

Na 1939 is het met het hoge huwelijkscijfer gedaan geweest. Wijl de aantallen huwenden over 1941 nog niet definitief bekend zijn, wordt als maatstaf hier aangehouden het aantal huwelijken, dat van 9,2 p.m. in 1939 terugliep tot 7,6 p.m. in 1940 en verder tot 7,3 in 1941.

Men heeft wel de meening hooren verkondigen, dat de bepalingen van de loonbelasting, welke gehuwden gunstiger behandelt dan ongehuwden, op het sluiten van huwelijken stimulerend zouden werken. Dit valt zonder meer echter niet uit de getallen af te leiden, evenmin als de bewering, dat een mindere gezindheid onder jongeren om te worden opgenomen in den Arbeidsdienst in veel gevallen tot het sluiten van een huwelijk geleid zou hebben om zich aldus aan deze verplichting te onttrekken. Er zullen zich natuurlijk wel gevallen van dien aard hebben voorgedaan, maar als algemeen verschijnsel van eenigen invloed kan men dit niet beschouwen. Veeleer is er tengevolge van de tijdsomstandigheden een vertraging in het sluiten van huwelijken ingetreden. Hierin is sedert kort weer een kentering waar te nemen. De maanden Januari tot en met Juli 1942 gaven alreeds een hooger aantal huwelijken (9,6 p.m. tegen 7,5 p.m. in Januari—Juli 1941) dan dezelfde periode van 1941. In Mei (17,9 p.m.), Juni (13,4 p.m.) en Juli (11,9 p.m.) trad plotseling een sterke verhooging van het aantal huwelijken op.

Jhr. Mr. J. SCHUURBEQUE BOEYE.

WEERSVERWACHTING OP LANGEN TERMIJN¹⁾. II.

Waarde der gevonden betrekkingen.

Welke waarde hebben nu de regressievergelijkingen? Men kan ze in de eerste plaats toetsen aan het basistijdvak 1901—1939. Het ideale geval, dat de berekening precies klopt met de waarneming, zal zeker niet worden bereikt. Er blijven kleine verschillen, zelfs enkele malen groote, over en de vraag is nu, welke afwijkingen en hoevele mag men tolereeren? De beoordeeling berust op de algemeene foutentheorie van Gauss. Volgens hem zijn de fouten op een bepaalde wijze verdeeld: de frequentie is voor de kleine foutjes groot en neemt door toenemende fouten op een bepaalde manier af. Wij voeren hierbij de middelbare fout μ in:

$$\mu = \sqrt{\frac{\sum x^2}{n}}$$

De middelbare fout is de wortel uit de som van de kwadraten van alle fouten, gedeeld door hun aantal.

¹⁾ Zie ook „E.-S.B.” van 18 November jl., pag. 510 e.v.

Volgens de theorie van Gauss is de waarschijnlijkheid, dat de fout grooter zal zijn dan de middelbare fout 32,8 pCt. grooter dan $1,5 \mu$ ..... 13,5 pCt. grooter dan 2μ ..... 4,6 pCt.

Wij mogen dus op 39 waarnemingen 13 fouten grooter dan μ verwachten, 5 grooter dan $1,5 \mu$, twee grooter dan 2μ . Voor de Januari-temperatuur zijn deze aantallen in werkelijkheid 4, 0 en 0. De middelbare fout is $1,9^\circ$, de vier grootere fouten ($2,4^\circ$, $2,0^\circ$, $2,4^\circ$ en $2,2^\circ$) zijn in fig. 3²⁾ door de liggende kruisjes voorgesteld.

Deze gunstige spreiding van de fouten in het basistijdvak 1901—1939 is algemeen. Voor de 23 trimestervergelijkingen vindt men de volgende resultaten (tusschen haakjes de theoretische aantallen):

	fout $> \mu$	fout $> 1,5 \mu$	fout $> 2 \mu$
Temperatuur te De Bilt 11 vergelijkingen (429 waarnemingen)	64 (141)	10 (58)	2 (20)
Neerslag in Nederland 12 vergelijkingen (469 waarnemingen)	73 (154)	17 (63)	4 (22)

De grootste fouten waren $2,2^\circ \mu$ voor de temperatuur; $2,6 \text{ mm } \mu$ voor den neerslag.

Voor de 6 voltooide maandvergelijkingen (December, Januari en Februari: 234 waarnemingen) zijn de resultaten als volgt: 22 (77), 9 (32), 4 (11).

De spreiding van de fouten is zeer gering, de aansluiting aan de berekening van de waarneming heel goed. Hadden wij in 1901 de beschikking over deze vergelijkingen gehad, dan was slechts in 15 pCt. van de gevallen de fout van de verwachting grooter geweest dan de middelbare fout in het desbetreffende trimester, (minder dan 10 pCt. voor de maandvergelijkingen). Nu heeft ons dit niet te verbazen. De vergelijkingen zijn achteraf berekend en aangepast aan de waarnemingen. Verbazen mag ons alleen, dat wij met zoo weinig factoren (4 tot 6) reeds een zoo goede aansluiting kunnen bereiken.

Wij kunnen de waarde van de vergelijkingen vaststellen, door ze in de komende jaren te toetsen. In hoeverre gelden zij ook voor 1940 en later? Het is door den oorlog onmogelijk een verwachting uit te spreken, omdat de noodige berichten niet meer worden ontvangen, maar wij kunnen ze ook als volgt onderzoeken.

Wanneer de vergelijkingen werkelijk zullen gelden, dan moeten zij ook toepasselijk zijn voor ieder ander tijdvak dan het basistijdvak. Daarom hebben wij ze gebruikt om de temperatuur en den neerslag te berekenen in de 10 jaren 1891—1900. Hiertegen bestaan twee bezwaren. In de eerste plaats zijn de waarnemingen te Ponta Delgada, Reykjavik en Paramaribo niet compleet, zoodat in een groot aantal gevallen de controle niet kon worden toegepast. In de tweede plaats had er in het laatst van de vorige eeuw in het klimaat van West-Europa een sprong plaats, waardoor het niet goed mogelijk is, de jaren vóór den sprong met die er na te vergelijken. Waarschijnlijk trad de sprong op in het einde van 1897. De trimestergemiddelden van de temperaturen weken in de jaren 1891—1897 af van die voor de jaren 1901—1939 als aangegeven in den eersten regel van de tabel op blz. 530 bovenaan.

De winters waren vóór 1898 kouder, de zomers warmer, het karakter van het weer „continentaler” dan daarna. Het tijddiagram van fig. 3 geeft een beeld van de koude Januari-maanden van 1868 af.

Het gevolg is, dat de berekende temperatuurafwijkingen in 1891—1897 systematische verschillen vertoonden met de waargenomene. Deze verschillen tusschen de waarneming en de berekening, $w-b$, zijn in de onderstaande tabel in den tweeden regel aangegeven. Hierbij is gebruik gemaakt van alle berekeningen, waarin geen enkel of

²⁾ Zie ook „E.-S.B.” van 18 November jl., pag. 513.

	D	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N
<i>Trimester-temperatuur</i>												
Afwijking in gr. C.	-0,7°	-0,9°	-0,7°	-0,1°	-0,2°	+0,1°	+0,1°	+0,5°	+0,4°	0,0	+0,2°	+0,1°
w-b.	-1,3	-1,8	-2,0	+2,0	-0,7	-0,4	+1,9	+1,9	+0,4	0,0	-0,4	-

slechts één element ontbrak, in totaal 80. Het beloop komt in het algemeen goed overeen met de afwijkingen in den eersten regel van de tabel.

Nog beter komt dit overeenkomstige beloop uit in de berekeningen voor den neerslag, die op dezelfde wijze werden verricht als voor de temperatuur (in totaal 108 gevallen).

berekening voorkomen, en wij karakteriseeren die door de middelbare fout μ . Ook onze uitkomst, + 0,8°, is waarschijnlijk fout, maar wij kunnen zeggen: de waarschijnlijkheid, dat de fout kleiner zal zijn dan μ , is 67,2 pCt. Is μ bijv. 0,5°, dan is er dus een kans van vrijwel 2 op 3, dat de temperatuurafwijking zal liggen tusschen + 0,3° en + 1,3°. Maar nu komt de man van de praktijk

	D	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N
<i>Trimester-neerslag</i>												
Afwijking in mm.	-9	-10	-8	-8	-9	-7	-3	+4	+8	+6	0	+3
w-b.	-10	-16	-12	-11	-2	-8	+1	+6	+8	+9	+6	0

De overeenkomst is zoo systematisch, dat wij de fouten in de berekeningen voor een belangrijk deel mogen toeschrijven aan den klimaatsprong. Wij hebben den sprong met de onderzochte elementen niet kunnen achterhalen en dit is een onaangenaam feit, omdat zoo'n sprong weer kan optreden en misschien opnieuw onberekendbaar zijn zal. Hierdoor worden de verwachtingen onbetrouwbaar. De vergelijkingen hebben overigens stellig hun geldigheid behouden en dit mogen wij zeker als een gunstig resultaat opvatten.

In de onderzochte jaren zijn er voor de trimesters 188 berekeningen, waarin geen enkel of slechts één element ontbreekt, beschikbaar. De foutenspreiding is als volgt (in temperatuur en neerslag samen):

	ongecorrigeerd	gecorrigeerd	theoretisch
groter dan μ	73	65	60
groter dan $1,5 \mu$	43	33	26
groter dan 2μ	21	15	9

De grootste ongecorrigeerde fout is $3,6 \mu$ voor den neerslag, $3,5 \mu$ voor de temperatuur.

Hadden wij den sprong voorzien en dus in de jaren 1891—1897 een correctie kunnen aanbrengen, gelijk aan de gevonden afwijkingen met 1901—1939 (de eerste regel van de beide tabellen), dan was de foutenspreiding belangrijk verbeterd, zooals uit bovenstaande tabel blijkt. Voor een groot deel mogen wij de fouten toeschrijven aan de ongunstige omstandigheden tengevolge van den klimaatsprong.

Wij kunnen den invloed van den sprong nog illustreeren bij de temperatuur van de maand Januari. Hierbij kon de complete berekening worden uitgevoerd van 1883 af. (Helsinki begon in 1882 waar te nemen). Het resultaat is in het tijddiagram van fig. 3 weergegeven (staande kruisjes). Wij zien hierin den sprong in 1898 optreden. In het geheele 15-jarige tijdvak 1883—1897 overheerschen positieve fouten; er zijn er 13, waarvan 10 groter dan μ . Gemiddeld is de waargenomen temperatuur $2,1^\circ$ beneden de berekende, maar tevens $1,6^\circ$ beneden de gemiddelde temperatuur, waargenomen in het basistijdvak 1901—1939. De berekende waarden volgen de waargenomene over het algemeen goed, maar op een te hoog niveau. Hadden wij in 1891—1897 een correctie aangebracht van $1,6^\circ$, dan waren er 4 jaren overgebleven met een fout groter dan de middelbare fout, terwijl volgens de theorie van Gauss er 5 mochten zijn.

De verwachtingen.

In het voorgaande zijn de grondslagen voor de weersverwachtingen op langen termijn besproken en wij zullen nu de verwachtingen zelf beschouwen.

De regressievergelijking levert bijv. een te verwachten temperatuurafwijking van + 0,8°. Wij weten, dat in het basistijdvak verschillen tusschen waarneming en

aan het woord. Hij is misschien van oordeel, dat er best wat meer speling kan worden toegelaten, bijv. 1° . De waarschijnlijkheid, dat de fout kleiner zal zijn dan 1° , d. i. 2μ , is volgens de theorie 95 pCt. En dus luidt dan de verwachting: in den komenden winter wordt een temperatuur van $0,8^\circ$ boven de normale verwacht. De kans, dat de temperatuurafwijking tusschen + $0,3^\circ$ en + $1,3^\circ$ ligt, is .95 op 100.

Het is zeer wel mogelijk, dat er andere eischen worden gesteld, bijv. dat men gewaarschuwd wordt voor abnormale gevallen en in het bijzonder voor extreme afwijkingen. Hierbij komt de vraag ter sprake, wanneer een afwijking van het maandgemiddelde nog als normaal is te beschouwen en wanneer niet meer. Van jaar tot jaar verschilt de maandtemperatuur van het gemiddelde; de temperaturen liggen in een meer of minder wijd vak verspreid aan weerszijden van het gemiddelde. Wij kunnen nu de afwijkingen karakteriseeren door de „middelbare afwijking” σ :

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum x^2}{n}}$$

De middelbare afwijking is de wortel uit de som van de kwadraten van alle afwijkingen, gedeeld door hun aantal. Deze definitie komt overeen met die voor de middelbare fout, en de middelbare afwijking volgt dezelfde regels. Wij kunnen nu de afwijkingen als volgt indeelen:

- normaal: de afwijking is kleiner dan $\frac{1}{2} \sigma$;
- te warm of te koud, te droog of te nat; de afwijking is groter dan $\frac{1}{2} \sigma$, kleiner dan $1\frac{1}{2} \sigma$;
- extreem: zeer warm of zeer koud, zeer droog of zeer warm; de afwijking is groter dan $1\frac{1}{2} \sigma$.

Volgens de theorie is de afwijking in 25 pCt. van de gevallen normaal; in 14 pCt. extreem.

Is in het genoemde voorbeeld de middelbare afwijking $1,5^\circ$, dan valt + $0,8^\circ$ in de groep b. De waarschijnlijkheid, dat deze temperatuurafwijking nu ook zal worden waargenomen, hangt af van de middelbare fout, waarmede de berekening is behept en kan in ieder bijzonder geval worden berekend.

De kans, dat de uitgesproken verwachting zal worden vervuld, hangt dus af van twee dingen:

- de middelbare fout van de berekening. Dit is een groetheid, die de statisticus uit zijn berekeningen afleidt;
- de toelaatbare speling. Dit is een kwestie, die de economist heeft te overwegen.

Voor iedere combinatie is op eenvoudige wijze de kans van slagen aan te geven.

a. Wat de middelbare fout betreft, deze is inhaerent aan de berekeningen en wordt kleiner naarmate de aansluiting aan de waarnemingen beter wordt, dus naarmate de collectieve correlatie-coëfficiënt toeneemt.

In de trimestervergelijkingen ligt de middelbare fout voor den neerslag tusschen 7 mm (in April) en 14 mm (in Augustus), voor de temperatuur tusschen $0,5^\circ$ (in Mei) en $1,1^\circ$ (in Februari). Dit zijn redelijke grenzen. Het be-

teekent, dat de verwachting in twee van de drie gevallen binnen deze grenswaarden zal blijven, in 80 pCt. van de gevallen binnen respectievelijk 9 en 18 mm, 0,6° en 1,4°.

Van de maandvergelijkingen valt nog weinig te zeggen. Voor de voltooide maanden staat de collectieve correlatie op het zelfde peil als voor de trimesters en waarschijnlijk zal de middelbare fout ook binnen redelijke grenzen blijven.

b. Wat de toelaatbare speling betreft, het is niet gewenscht deze te ruim of te nauw te nemen. In het eerste geval zal men veel succes kunnen boeken, maar het zijn schijnsuccessen, waarmede de practijk zeker niet is gebaat. In het tweede geval verlangt men een te hooge nauwkeurigheid, die in de practijk overbodig is. De laagste grens voor de speling is de middelbare fout, omdat, als men de speling kleiner dan deze fout neemt, de kans op slagen kleiner wordt dan 2 op 3. Eischt de practijk een kleinere speling, dan moet de meteoroloog zijn middelbare fout zien te verminderen, dus zijn correlatie verhoogen.

Als hoogste grens voor de speling kiest men vaak de middelbare afwijking. Deze afwijking vormt een aanvaardbare begrenzing tusschen kleine en groote verschillen. Het lijkt mij echter toe, dat hierbij toch eenige voorzichtigheid is geboden. Het is nl. niet hetzelfde of men in den neerslag een speling van 20 mm toelaat op een maandgemiddelde van 30 mm of wel van 20 mm op 130 mm. Daarom verdient de vraag overweging: is men gebaat met een speling van een bepaald vastgesteld bedrag, bijv. 20 mm, of verlangt men de speling uitgedrukt in het maandgemiddelde? De laatste eisch is meestal zwaarder dan de eerste.

Voor de beoordeeling van deze vraag geven wij een overzicht van de verschillende grootheden, voorzoover die op het oogenblik bekend zijn (tusschen haakjes de middelbare fouten, die nog voor verbetering vatbaar zijn).

van hoogstens 20 mm (Augustus—October) lijkt aanvaardbaar, maar deze speling vertegenwoordigt een belangrijk percentage van het desbetreffende maandgemiddelde. Ook in Januari en Februari is σ groot ten opzichte van M .

Erger is het gesteld met de maandcijfers voor den neerslag. Het lijkt mij toe, dat een bovenste grens van de speling van 30 tot 40 mm (Aug.—Oct.) te groot is. Wil men zich aan de percentages houden, dan is deze grens nog ongunstiger. Heeft men iets aan een verwachting als een speling wordt toegelaten van het halve bedrag van het maandgemiddelde?

Hierbij komt ook de vraag ter sprake: in welke maanden van het jaar stelt men het meeste prijs op een scherp gestelde verwachting? Misschien heeft bijv. een neerslagverwachting in September en October weinig beteekenis voor land- en tuinbouw.

Er is nog een andere mogelijkheid. Wij kunnen de verwachting steeds zoo formuleeren, dat de kans op slagen 80 pCt. is. In dit geval moeten wij een speling toelaten van 1,3 μ . De verwachting is dan onafhankelijk van de middelbare afwijking. Zijn de grenzen, die worden verkregen, te ruim, dan moet μ worden vermindert, dus de correlatie hooger opgevoerd.

Deze methode geeft voor de maandtemperaturen waarschijnlijk geen grootere speling dan 2° en is daarom zeer wel bruikbaar te achten.

Voor de trimesterneerslagen blijft de speling het heele jaar dan kleiner dan 20 mm, wat mij ook aanvaardbaar toelijkt; voor de maandcijfers zal de grens waarschijnlijk in de ongunstigste gevallen op ruim 30 mm moeten worden gesteld, ruim 0,4 van het maandgemiddelde, en het is de vraag, of men dit voldoende acht.

In de jaren 1938 en 1939 werden 17 seizoenverwachtingen uitgesproken. Deze waren gebaseerd op bereke-

Temperatuur in graden Celsius.

	D	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N
<i>Trimesters</i>												
Gemiddelde M	3,8	3,0	3,8	6,0	9,6	13,3	16,5	17,7	17,1	14,9	10,3	6,4
Middelbare afwijking σ	1,0	1,3	1,5	1,3	0,7	0,7	1,0	0,9	1,0	0,9	1,0	1,1
Middelbare fout μ	(0,9)	(1,0)	1,1	0,9	(0,5)	0,5	0,6	0,7	0,7	0,6	0,7	—
<i>Maanden</i>												
Gemiddelde M	3,2	2,8	3,1	5,7	9,2	11,2	16,8	18,4	17,8	14,9	10,3	5,6
Middelbare afwijking σ	2,1	1,9	2,2	1,5	1,4	1,3	1,5	1,5	1,3	1,2	1,4	1,7
Middelbare fout μ	1,6	1,2	1,6	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Neerslag in millimeters.

	D	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N
<i>Trimesters</i>												
Gemiddelde M	61	55	58	45	47	53	60	69	70	72	61	67
Middelbare afwijking σ	15	16	14	12	10	11	12	16	20	21	20	17
Middelbare fout μ	12	12	10	(10)	7	8	9	13	14	13	15	13
μ/M in %	25	29	29	27	21	21	20	23	29	29	33	25
<i>Maanden</i>												
Gemiddelde M	64	58	42	45	49	49	60	71	75	65	75	63
Middelbare afwijking σ	26	23	21	21	20	20	22	28	33	29	40	26
Middelbare fout μ	(22)	17	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—
μ/M in %	41	40	50	47	41	41	37	40	40	41	53	41

Wij herinneren er aan, dat de middelbare afwijking een maat is voor het verschil tusschen de waarneming en het maandgemiddelde, en de middelbare fout een maat voor het verschil tusschen de waarneming en de berekening.

Voor de temperatuur (waarvoor het geen zin heeft μ in M uit te drukken) is de middelbare afwijking heel wel als bovenste grens toe te laten. De ruimste speling, ruim 2°, komt in de maandtemperaturen van den winter voor, maar tegen een dergelijk bedrag lijken mij geen bezwaren te bestaan.

Wat den neerslag betreft, zijn de middelbare trimester-afwijkingen absoluut genomen niet groot, een speling

ningen over het tijdvak 1921—1937 of 1938. De ervaring, sindsdien opgedaan, heeft geleerd, dat verschillende van de toegepaste regressievergelijkingen nog niet aan de te stellen waarschijnlijkheidseischen voldeden en dat uitkomsten daarom zeker voor verbetering in aanmerking komen. Het verschil tusschen verwachting en waarneming bleef 11 maal kleiner dan de middelbare fout, terwijl er volgens de foutenwet 12 moesten zijn; 14 fouten waren kleiner dan 2 μ , tegen theoretisch 16. Deze uitkomsten zijn als eerste proeven bevredigend.

De „verwachtingen” voor de jaren 1891—1900, afgeleid uit het basistijdvak 1901—1939, leverden systematische fouten op, die voor een groot deel te verklaren

zijn door den boven besproken klimaatsprong, die op het einde der 19e eeuw intrad. Ook hier is het resultaat als gunstig te beschouwen.

De regressievergelijking voor de temperatuur in de maand Januari heeft, bij een toepassing over 18 jaren buiten het basistijdvak, stellig een groot deel van haar geldigheid behouden.

Bovendien zijn de waarschijnlijkheidstheoretische grondslagen voldoende gebleken, terwijl er ook aannemelijke aanwijzingen zijn, dat de fysieke basis in de gevonden betrekkingen aanwezig is.

De eindconclusie mag dus zijn, dat maandverwachtingen in Nederland voor temperatuur en neerslag mogelijk en betrouwbaar zullen zijn. De vraag is nu, hoe ze moeten worden geformuleerd, opdat de practijk er voldoende nut van kan hebben.

Dr. S. W. VISSER.

AANTEKENINGEN.

DE ECONOMISCHE TOESTAND VAN ZWEDEN GEDURENDE HET DERDE KWARTAAL VAN 1942.

Aan het kwartaalbericht der „Skandinaviska Banken” van October jl. ontleenen wij het volgende over den economischen toestand van Zweden in het derde kwartaal van 1942¹⁾.

De algemeene toestand is zoo, dat als voornaamste indruk blijft, dat de weerstandskracht van het Zweedsche economische leven ook thans nog belangrijk is. De industriele voortbrenging heeft gedurende de laatste twaalf maanden een bijna ononderbroken stijging vertoond en zoodoende in Juni den hoogsten stand bereikt sedert het begin van de belemmeringen in het handelsverkeer. De grondstofvoorziening van de industrie schijnt een zekere evenwichtspositie te hebben bereikt, nadat het grondstofverbruik in verschillende bedrijfstakken belangrijk is ingekrompen, terwijl de voortbrenging van vervangingsmiddelen langzamerhand op dreef is gekomen. De verzorging van de industrie met brandstoffen, die eenigen tijd geleden nog als critiek werd beschouwd, schijnt, dank zij den verhoogden invoer van kolen gedurende de herfstmaanden, voor de naaste toekomst wel voldoende te zijn.

Doordat een zekere verzwakking is waar te nemen in de handelsbetrekkingen met het continent, heeft het verkeer met behulp der vrijegeleide-schepen voor de voorziening van Zweden een verhoogde betekenis gekregen. Gedurende de laatste maanden vertegenwoordigde de op deze manier binnenkomende invoer ongeveer 30 pCt. van de invoerwaarde, waarbij in aanmerking moet worden genomen, dat de prijzen naar verhouding laag waren, zoodat aan het via Göteborg plaatsvindende handelsverkeer voor de voorziening naar verhouding een grootere betekenis toekomt. De ladingen der vrijegeleide-schepen bestaan voornamelijk uit grondstoffen voor de verbruiks-goederenindustrie, zoodat een ophouden van dit verkeer toteen merkbare daling van den levensstandaard zou leiden.

Voor het grootste deel echter is de levensmiddelenvoorziening afhankelijk van de oogstopbrengsten. Het is daarom van zeer groot belang, dat de oogst althans een middelmatig goed resultaat heeft opgeleverd. De combinatie van verbeterden invoer en verbeterden oogst heeft remmend gewerkt op de ontwikkeling van het prijspeil. Voor de eerste maal sedert het uitbreken van den oorlog heeft het peil der groothandelsprijzen in Augustus een daling vertoond, hoewel deze door seizoensfactoren kan zijn bewerkt. Het is echter te verwachten, dat de verlaging der prijzen van landbouwproducten tengevolge van de betere oogstresultaten, een belangrijke rol bij de stabiliseering der prijzen zal spelen. De voornaamste zorg der Zweedsche economische problematiek wordt in toenemende mate gevormd door het voortdurend schaarscher worden der

beschikbare arbeidskrachten. De bedrijfstakken, waar de productie door gebrek aan geschikte werkkrachten wordt belemmerd, zijn vooral de boschbouw, de landbouw en de machine-industrie. De behoefte aan werkkrachten in de beide laatstgenoemde bedrijfstakken heeft men althans voorloopig kunnen dekken; de toestand in den boschbouw is echter critiek. Het zal zeer moeilijk zijn om een hoeveelheid arbeiders in de bosschen te werk te zetten, die 20 pCt. hooger ligt dan het aantal te werk gestelden gedurende de conjunctureel beste jaren, zonder dat men zijn toevlucht moet nemen tot dwangmaatregelen van een of andere soort.

De toeneming der *industriële productie* is het sterkst bij de ijzer- en staalindustrie en de machine-industrie, die beide een recordpeil hebben bereikt. De ijzer- en staalindustrie heeft haar productie kunnen verhoogen ondanks een zeer moeilijke grondstofpositie. De invoer van walsijzer is tot nog toe ver bij de oorspronkelijk verwachte hoeveelheden ten achter gebleven. De productie van houtskool blijft naar schatting 20 pCt. bij de behoefte ten achter. Het gebrek aan cokes heeft ertoe geleid, dat een hoogoven met een capaciteit van 50.000 ton per jaar het bedrijf heeft moeten stilleggen. De voorraden aan schroot zijn onvoldoende sedert, met uitzondering van die van Denemarken, alle schroot-invoer heeft opgehouden. Tenslotte heerscht ook schaarschte aan metalen voor legeringen. Door een vermindering van den uitvoer van ijzer en staal heeft men echter de voorziening van de binnenlandsche markt met ijzer iets boven het peil van het vorige jaar kunnen houden.

De textielindustrie en de levensmiddelenindustrieën hebben hun voortbrengingspeil kunnen handhaven; dit hangt samen met de verbetering in den grondstofaanvoer door het verkeer met vrijegeleide-schepen. Zoodoende is zelfs een stijging mogelijk gebleken in de productie van de groep industrieën, die meubels, glas, papier, schoenen, leer en rubber omvat, alle dus artikelen, die voornamelijk voor civiel gebruik zijn bestemd. De voortbrenging in de houtpulp- en papierindustrie heeft in den loop van het jaar slechts een zeer geringe verhooging te zien gegeven. Ook hier is de grondstofpositie de voornaamste oorzaak der moeilijkheden. Wel is door den verbeterden oogst van voedergewassen de positie der cellulose-industrie in zoverre gunstiger geworden, dat de hoeveelheid voedercellulose, die zal moeten worden geleverd, met 30 pCt. van de eerst voorgeschreven hoeveelheid is verminderd.

De brandstofvoorziening.

Het *kappen van hout* heeft ongeveer hetzelfde peil als in de voorgaande campagne kunnen bereiken. Ofschoon het programma voor den afkap volledig is uitgevoerd, komt het resultaat echter niet met de verwachtingen overeen. Men had een productie boven de verplichte verwacht, doch deze is uitgebleven, in het bijzonder bij papierhout. Slechts ruim een miljoen m³ papierhout zullen waarschijnlijk voor verwarmingsdoeleinden ter beschikking staan, terwijl men op 6 miljoen m³ had gerekend. Daarnaast heeft de inventarisatie van het brandhout aangetoond, dat een deel van het brandhout reeds gedurende het campagnejaar zelf is verbruikt. Deze beide tekortkomingen zouden dus moeten worden ingehaald door een geforceerde productie in de herfstmaanden; de gegevens voor Juli en Augustus wijzen echter op een teruglopende tendens. De ernst van de brandstofpositie wordt nog verzwaaard, indien men bedenkt, dat de totale invoer van steenkool en cokes — ook met behoud van het tegenwoordige hooge peil der leveringen — de 4 miljoen ton niet zal overtreffen, terwijl een hoeveelheid van 5,7 miljoen ton was gecontracteerd. Daarbij komt dan nog, dat de vervening door ongunstige weersomstandigheden en gebrek aan arbeidskracht verscheidene honderdduizenden tonnen bij de geraamde productie ten achter is gebleven. Voor het komende stookseizoen is de verzorging nog wel mogelijk, doch de vooruitzichten voor het volgende jaar moeten op dit punt als zeer ernstig worden gezien.

¹⁾ Men zie ook „E.-S.B.” van 5 Aug. 1942.

Buitenlandsche handel.

In den buitenlandschen handel van de laatste maanden valt als merkwaardigste punt in het oog, de hoogte van het invoeroverschot. Gedurende Augustus bereikte het invoeroverschot met 83 miljoen Kr. het hoogste peil sedert Mei 1940. Twee omstandigheden hebben dit bewerkt. Ten deele heeft de invoer uit Duitschland gedurende de laatste maanden een vergrooten omvang gekregen; in eerste instantie geldt dit voor de groep „brandstoffen, erts, ijzer en metalen”, daarnaast ook voor den invoer van machinerieën. Andersdeels is hierop van invloed geweest de ongewoon groote aankomst van schepen. Daarentegen heeft de uitvoer een geringeren omvang vertoond en is zelfs de vrachtruimte niet ten volle benut. Argentinië en Chili zijn op het oogenblik de eenige markten voor Zweden in het Westen, en de capaciteit van deze markten voor Zweedsche producten is begrijpelijkerwijze beperkt. Als bijzonderheid wordt opgemerkt, dat een partij houtwaren naar Argentinië werd uitgevoerd.

	Invoer	Uitvoer	Invoer- overschot
	Millioenen Kronen		
Januari—Augustus 1935	910	801	109
1936	1.014	925	89
1937	1.355	1.215	140
1938	1.302	1.185	117
1939	1.159	1.253	306
1940	1.409	884	525
1941	1.051	843	208
1942	1.118	805	313

Bankwezen.

De positie van het bankwezen wordt steeds meer gekenmerkt door een buitengewone liquiditeit, zooals uit de volgende tabel kan blijken.

	Aug. 1939	Mei 1940	Aug. 1942	Toename (+) of Afname (-) Mei '40—Aug. '42
<i>Activa (in mill. Kr.):</i>				
Kas	639	191	747	+ 556
Zweedsche obligaties en schatkist- papier	241	153	1.345	+ 1.192
Credieten in Zweden	4.535	4.798	4.097	- 701
Tegoed in het buitenland	399	288	101	- 187
Andere Activa	570	495	454	- 41
Totaal	6.384	5.925	6.744	+ 819
<i>Passiva (in mill. Kr.):</i>				
Deposito's in Zweden	4.447	4.007	5.014	+ 1.007
Schulden in het buitenland	410	189	232	+ 43
Herdisconteering	—	295	—	- 295
Fondsen	760	771	770	- 1
Andere Passiva	767	663	728	+ 65
Totaal	6.384	5.925	6.744	+ 819

Na Mei 1940 zijn de deposito's met ca. 1 milliard Kr. gestegen, terwijl daarentegen de credietverleening met 700 miljoen Kr. terugliep, zoodat de liquiditeit met ongeveer 1.700 miljoen Kr. is gestegen. Daarvan zijn ongeveer 1.200 miljoen Kr. in schatkistpapier belegd. Het bezit der banken aan staatspapier maakte tegen het einde van Augustus ongeveer 25 pCt. der deposito's uit. De belegging in staatspapier is in September nog toegenomen, daar de banken een belangrijk deel van de nieuwe 2 pCt. staatsleening van 500 miljoen Kr. opnamen. De directie van de Rijksbank heeft ter stabilisering van het rentepeil aanbevolen, om den op de markt aanwezigen geldovervloed te binden door staatsleeningen boven de loopende behoefte. Tot dit doel heeft men 500 miljoen Kr. schatkistpromessen uitgegeven, welke de Rijksbank langzamerhand zal besteden in verband met haar taak ten aanzien van de valutapolitiek.

INGEZONDEN STUKKEN.**PRIJSVORMING EN ONDERBEZETTING.**

De heer J. J. Uhl schrijft ons:

In het artikel van den heer J. B. L. Verster onder bovenstaande titel in „E.-S.B.” van 21 October jl. komt de schrijver tot de aannemelijke conclusie, dat de kosten der capaciteit voor normale tijden dienen te worden vergoed, dat echter de offers tot het instandhouden van een bovennormale capaciteit in wezen verliezen zijn en dus geen vergoeding mogen verkrijgen.

Het uitgangspunt is nu dus, dat de verliezen, geleden door een lagere bezetting dan de maatschappelijk aanvaardbare capaciteit, dienen te worden vergoed, hetgeen schrijver door middel van een subsidieregeling zou willen doen geschieden.

Ik zou nu 3 opmerkingen willen maken:

1. Bij de uitwerking van de mogelijke oplossingen komt de heer Verster tot een opsomming van door hem doorvoerbaar geachte regelingen, die mij echter geen van alle een subsidieregeling lijken te zijn.

Immers in het geval er maximum- of vaste prijzen zijn gesteld, moet het, volgens den schrijver, „mogelijk zijn een prijs te bepalen, die bij den gegeven bezettingsgraad in den bedrijfstak een vergoeding inhoudt voor alle offers, welke moeten worden gebracht om een in maatschappelijk zin aanvaardbare bedrijfs capaciteit in stand te houden.”

Dit wil dus zeggen, dat de onderbezetting — vergeleken bij de maatschappelijk aanvaardbare capaciteit — vergoeding in den kostprijs vindt, hetgeen een subsidieregeling overbodig maakt. Immers als de gegeven bezettingsgraad in den bedrijfstak 500 mm eenheden bedraagt, de in maatschappelijk zin aanvaardbare bedrijfstakcapaciteit 750 mm eenheden en de hiervoor te brengen offers f 1.500,— mm, dan wordt de dekking voor vaste kosten in den kostprijs niet f 2,—, maar f 3,— per eenheid.

Daar de schrijver het mogelijk acht, een zoodanige prijs vast te stellen, is het mij niet duidelijk, waarom dan een subsidieregeling — met haar vele bezwaren — wordt verdedigd.

2. De groote moeilijkheid van een vergoeding der onderbezetting tot aan de maatschappelijk aanvaardbare capaciteit is het bepalen van deze capaciteit.

De heer Verster erkent dit bezwaar, daar hij op grond daarvan zijn het eerst besproken oplossing — t.w. het individueel vaststellen der verliezen — verwerpt.

Maar de volgende door hem genoemde mogelijkheden — o.a. vaste prijs en calculatieschema — eischen evenzeer het bepalen der maatschappelijk aanvaardbare capaciteit; en zouden dus evenzeer verwerping verdienen!

3. Ik verwacht, dat bij het zoeken van een oplossing slechts twee methoden practisch uitvoerbaar zullen blijken te zijn:

a. Eerst de maximale capaciteit vaststellen van den bedrijfstak en de totale vaste kosten, welke hierbij noodig blijken. Vervolgens de maatschappelijk aanvaardbare capaciteit afleiden uit de werkelijke omzetten in eenige vroegere jaren. Hierna de te dekken kosten bepalen volgens de formule:

$$\frac{\text{maatschappelijke capaciteit}}{\text{maximale capaciteit}} \times \text{totale vaste kosten.}$$

Als nu de zoo gevonden vaste kosten, welke dekking in den kostprijs verdienen, worden omgeslagen over de werkelijke capaciteit, is het beoogde doel bereikt.

Daar het echter zeer moeilijk zal zijn, de maximale capaciteit vast te stellen, daardit meestal een zeer rekbaar begrip blijkt te zijn, blijft alleen over:

b. Het bepalen van de maatschappelijk aanvaardbare capaciteit op de werkelijke productie in eenige vroegere jaren en het vervolgens door technici en accountants doen berekenen, welke vaste lasten voor die capaciteit zouden zijn benodigd.

Deze laatste methode zal weliswaar geen eenvoudige, maar vermoedelijk de meest geschikte zijn.

Beide methoden leiden echter tot een oplossing, zonder gebruik te maken van een subsidieregeling.

Naschrift.

Het spijt mij, dat ik op enkele punten blijkbaar niet duidelijk ben geweest. Ten aanzien van de opmerkingen van den heer Uhl teeken ik het volgende aan:

ad 1. Ik meende prijsverhoging als middel voor het gestelde doel: rechtvaardige verdeling der lasten, te moeten verwerpen, aangezien dan de geheele prijspolitiek een illusie wordt. Ik verdedigde daarom een subsidieregeling.

Verderop moge het even den schijn hebben, dat ik weer prijsverhoging verdedig; toch is het na het voorafgaande begrijpelijk, dat dit een misverstand moest zijn. Inderdaad spreek ik over „een prijs, die bij den gegeven bezettingsgraad in den bedrijfstak een vergoeding inhoudt voor alle offers, welke moeten worden gebracht om een in maatschappelijke zin aanvaardbare bedrijfstakcapaciteit in stand te houden”. Uit het daarop volgende blijkt echter, dat deze denkbeeldige prijs alleen door mij naar voren wordt gebracht, om het verschil tusschen dezen prijs en den werkelijk toegelaten prijs te vergoeden door middel van een subsidie.

ad 2. Het individueel vaststellen der verliezen lijkt mij in vele gevallen (denk bijv. aan winkels) absoluut onuitvoerbaar vanwege de omslachtigheid. Daar hier echter voor de bedrijven van één bedrijfstak veelal dezelfde graad van onderbezetting kan worden aangenomen, bepleitte ik hiervoor een subsidieregeling. Deze zou wederom moeten subsidiëren het verschil per artikel tusschen den prijs, die bij de gegeven bezetting in die bedrijfstak zou moeten worden gemaakt om de voor vergoeding in aanmerking komende onderbezettingsverliezen te dekken, en den werkelijk toegelaten prijs.

Naarmate de verschillen in bezettingsgraad tusschen de bedrijven onderling groter zijn, zouden correcties op deze methode noodzakelijker worden. De door mij voorgestelde methoden zijn dan te grof. Men zou dan kunnen denken aan een interne nivelleering door de vakgroepen (vgl. steunregelingen ten bate van stilgelegde bedrijven). In ieder geval zal men in dergelijke omstandigheden — dus vnl. in de „geconcentreerde” takken van nijverheid — moeilijk kunnen ontkomen aan de individuele vaststelling van den onderbezettingsgraad. Daar zal men dus ook individueel voor iedere onderneming de maatschappelijk aanvaardbare capaciteit vast moeten stellen. Ook ik ben van meening, dat men zich daartoe — bij gebrek aan een beteren norm — allereerst zal dienen te baseeren op eenige vroegere jaren. Nochtans: niet zonder meer. Ook andere overwegingen kunnen van belang zijn. Men zou dit per branche moeten bezien. Zoals ik in mijn artikel reeds zeide: ik besef zeer wel de bezwaren aan dit alles verbonden. Ik ben echter niet overtuigd (en heb zelfs nooit van een poging kennis gekregen om die overtuiging bij te brengen), dat zij onoverkomelijk zijn.

ad 3. Na het bovenstaande kan ik kort zijn in het bepalen van mijn houding tegenover de twee oplossingen, die de heer Uhl als de twee eenige praktisch uitvoerbare ziet.

ad a. Hier ben ik het met den heer Uhl eens, dat dit niet gemakkelijk zal zijn. Toch lijkt deze methode mij — zooals gezegd — de gewenschte, wanneer men een algemeene regeling kan treffen van een subsidie per omgezet artikel; dus in branches met een gelijkmatige onderbezetting.

ad b. Deze methode vertoont veel gelijkens met de door mij besproken methode voor gevallen, waar de onderbezettingsgraad sterk uiteenloopt.

Ook deze methode zou naar mijn idee moeten voeren

tot een vaststelling per bedrijf van de gewenschte subsidie.

Wanneer de heer Uhl op grond van deze berekeningen voor de gevallen a en b met een prijsverhoging wil gerekken, ben ik het met hem geheel oneens. Aangezien hij de bruikbaarheid dezer methoden ziet, zonder gebruik te maken van een subsidieregeling, lijkt mij dit zijn bedoeling. In het kader eener subsidieregeling lijkt mij evenwel zijn uiteenzetting een welkome aanvulling op mijn betoog.

J. B. L. VERSTER.

BOEKBESPREKINGEN.

Het rekeningstelsel voor de kledingindustrie. Uitgave door de Bedrijfsgroep Kledingindustrie. Publicatie No's. 1 en 2. (Amsterdam 1942).

In de Publicatie No. 1 worden aanwijzingen gegeven omtrent de inrichting van de boekhouding en wordt het rekeningstelsel in hoofdlijnen vastgesteld. Dit rekeningstelsel is gebaseerd op het door E. Schmalenbach in zijn werk „Der Konten-Rahmen” opgenomen voorbeeld, zonder dat — m.i. volkomen terecht — geheel te volgen. Daarnaast worden eenige aanwijzingen gegeven omtrent de wijze waarop de boekhouding moet worden gevoerd. De alfabetische lijst van de rekeninghoofden en de code-nummers, waaronder zij in het gegeven rekeningstelsel moeten voorkomen, welke lijst aan het slot is opgenomen, zal voor den gebruiker ongetwijfeld van groot nut zijn. Eenige zeer goede modellen voor de te gebruiken registers en overzichten ten behoeve van het gebruik van het rekeningstelsel besluiten dit boekje.

In de Publicatie No. 2 wordt het systeem verder uitgewerkt en wordt in het bijzonder de kostenverdeling behandeld.

De zwakke plek van deze kostenverdeling is — in het bijzonder wanneer men let op de doelstelling, nl. te komen tot een voor de bedrijven vergelijkbare bedrijfsstatistiek — de zgn. „verdeelsleutel”. De samenstelling daarvan immers berust grootendeels op subjectieve overwegingen en kan onder gelijke of ongeveer gelijke omstandigheden voor de betreffende bedrijven verschillend zijn en dus tot verschillende uitkomsten in de detaillering van de kosten leiden. In dit verband is het voordeel, dat de schrijver aan een kostenverdeling, waarbij de algemeene kosten door middel van den verdeelsleutel over de afdelingen worden verdeeld, toekent, niet geheel duidelijk.

De omstandigheid, dat deze detaillering op een niet voor de verschillende bedrijven uniforme wijze zal geschieden, en bovendien in een bedrijf van een wellicht periodiek wisselend inzicht afhankelijk is, is m.i. een nadeel, wanneer men de uitkomsten van verschillende bedrijven gaat vergelijken.

Een toepassing van de zgn. „Retrograde methode” van kostprijsberekening, welke n.m.m. voor de kledingindustrie in het algemeen zeer goed toepasselijk is, mis ik in het overzicht.

De aanwijzingen omtrent de boekhouding en kostprijsberekening, alsmede de toelichtingen op het rekeningstelsel munten in het algemeen uit door beknoptheid, helderheid en bevattelijkheid. De schrijver is er in geslaagd, zijn bedoelingen voor een ieder duidelijk uiteen te zetten. Het systeem zelf is met kennis van zaken en goed inzicht van de eischen, welke een bedrijfseconomische statistiek stelt, opgezet. Deze voorschriften zullen ongetwijfeld er toe bijdragen, om vergelijkbare gegevens voor dezen bedrijfstak te verkrijgen.

R. A. DIJKER.

STATISTIEKEN.

BANKDISCONTOS.

Table of bank discounts with columns for location, date, and rate.

*) 3 pCt. voor wissels, promessen en leeningen met een looptijd van meer dan 120 dagen.

KOERSEN VASTGESTELD DOOR HET NEDERLANDSCH CLEARINGINSTITUUT.

Table of fixed exchange rates for various countries like Belgium, France, etc.

OFFICIEELE WISSELKOERSEN NEDERLANDSCHE BANK.

Table of official exchange rates for the Netherlands Bank across different cities.

STAND VAN 's RIJKS KAS.

Large table showing the financial status of the State Treasury, including assets and liabilities.

*) In rekg. crt. met 's Rijks Schatkist. *) Rechtstreeks bij De Nederl. Bank geplaatst f 278.000.000.— *) Idem f 263.000.000.—

DE NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte balans op 23 November 1942.

Activa.

Table of active assets including banknotes, currency in circulation, and reserves.

Passiva.

Table of passive liabilities including deposits, reserves, and government bonds.

Voornaamste posten in duizenden guldens.

Summary table of main items in thousands of guilders, categorized by type of asset or liability.

DUITSCHES RIJKSBANK.

(in mill. R.M.)

Table of assets and liabilities for the Deutsche Reichsbank in millions of Dutch guilder.

GEZAMENLIJKE STATEN VAN DE NATIONALE BANK VAN BELGIË EN VAN DE EMISSIEBANK TE BRUSSEL.

(in mill. Francs)

Table of assets and liabilities for the National Bank of Belgium and the Bank of Emission in Brussels in millions of francs.

Alfabetische Index Overheidsmaatregelen op economisch gebied

(Zie voor den alfabetischen index Overheidsmaatregelen in 1941 het Jaarregister 1941, laatste bladzijde)

	Blz.		Blz.		Blz.
Aardappelen	33, 47, 248, 314, 335, 354, 364, 394, 414, 424	Klompen	272	Ulen	33
Aardolieproducten	102, 345, 414	Kunstmest	59, 215, 335	Varkens	59, 227, 315
Accijns	33, 185, 195, 354, 364	Kweekerij	59, 354	Vee	67, 165, 185, 195, 205, 227, 248, 272, 315, 355, 375, 414, 425, 491, 506
Advertenties	345	Landbouw	33, 47, 59, 67, 75, 85, 93, 102, 155, 165, 195, 205, 215, 227, 248, 305, 364, 375, 385, 394/95, 425, 446, 468, 491, 506, 520	Veenproducten	113
Afval	165, 445	Landstand, Nederlandsche	33, 102, 272	Veevoeder	47, 102, 238, 445
Arbeidszaken	113, 189, 215, 227, 248, 272, 305, 325, 345, 354, 364, 374, 414, 445, 467, 506, 520	Leeningfonds 1940	102	Vennootschappen	325, 363
Bakkerij	335, 345	Loonbelasting	335	Vennootschapsbelasting	227, 305, 335, 395
Bank- en Credietwezen	33, 195	Lucerne	354	Verf en -grondstoffen	102, 165
Bankwet 1937	195	Machines	215	Verkoopverbod	468
Bedrijfsorganisatie Vee en Vleesch	59, 305, 315	Meel en -producten	101, 195, 479, 491	Vermogensbelasting	227, 305
Bedrijfsvorm	59	Melk en -producten	33, 205	Vervoerswezen	59, 102, 165, 248, 375, 492
Belastingen	33, 59, 227, 248, 305, 355	Merkengeld	113	Verzekering	414, 445, 506
Bindtouw	33, 215	Metalen	47, 58, 75, 155, 184, 195, 227, 238, 394, 414, 467	Vestigingselchen	102
Binnenscheepvaart	59, 156, 238, 248, 446, 468	Middenstand	195, 215, 272	Veelstoffen	215
Bloembollen	364, 506	Mijnbouw	305	Vlsscherij	33, 59, 102, 123, 215, 305, 325, 385, 425, 479
Bloemkweekerij	155, 506	Molens	445	Vlas	59, 75, 227, 248
Boschbouw	185	Motorbrandstof	58, 165, 215, 305, 325	Vleesch	59, 165, 185, 205, 315, 355, 468
Bouwnijverheid	47, 58, 113, 325	Nationale Plan	101, 345, 479	Voederbieten	215
Buitenlandsche Handel	47, 59, 75, 101, 113, 155, 204, 215, 227, 238, 272, 314, 325, 345, 374, 384, 414, 445, 467, 478, 491	Nederlandsche Coöperatieve Raad	194	Voedselvoorziening	33, 47, 59, 75, 123, 155, 175, 205, 227, 355, 364, 375, 415, 425, 446, 491, 520
Chemische Industrie	58, 184, 248	Nicotine	102	Vruchtboomen	355
Commissarissenbelasting	415	Oliën en vetten	102, 195, 215, 305, 468	Vijandelijk vermogen	215
Devisenverkeer	33, 59, 167, 335, 355	Omzetbelasting	59, 102, 227, 315, 335, 364, 425, 492	Waardevermeerderingsbelasting	385
Diamant	113	Ondernemingsbelasting	227, 364	Warenwet	305
Distributie	354, 520	Oorlogsschade	123, 184, 195	Wol	205, 506
Dividendbeperking	59, 335	Oost-Compagnie, Nederlandsche	314	Wijnbelasting	33
Drankwet	58	Organisatie Bedrijfsleven	47, 102, 113, 123, 165, 195, 204, 215, 227, 238, 248, 305, 314, 325, 335, 345, 354, 363, 375, 467, 478, 491, 506	Zaden	47, 59, 102, 123, 156, 195, 205, 335, 364, 385, 479
Drukwerk	345	Paarden	215, 414, 506	Zuidvruchten	195
Economische Rechtspraak	194, 445, 467, 478	Pacht	67, 102, 123, 165, 335, 354	Zuivel	227, 335, 355, 364, 385, 395, 415, 446
Effecten	468, 492	Papier	58, 102, 195, 204, 215, 335		
Eieren	248, 354	Pelsterijen	58		
Electriciteit	334	Pensionbedrijven	58, 248		
Electrotechnische Industrie	58	Peulvruchten	205		
Fruit	59, 315, 345, 445, 479	Pluimveehouderij	165, 248, 354, 468, 491		
Garnalen	123	Postverkeer	59		
Gas	334	Prijsregeling	47, 58, 75, 101, 113, 123, 155, 165, 184, 195, 204, 215, 227, 238, 248, 305, 314, 325, 335, 345, 363, 384, 394, 414, 424, 445, 467, 478, 491, 506		
Gasgeneratoren	325	Radio	47		
Gevogelte	47	Rantsoenering	227		
Goederen voor Deutsche Weermacht	345	Registratierechten	59		
Gort	335	Restaurants	75		
Grafische Industrie	58, 75, 194	Rijwielen	47, 123		
Granen	205, 479, 506	Rubber	113, 123, 305, 467		
Gras	354	Ruwvoedergewassen	355		
Grasland	33, 67, 85, 155, 205	Slachtvee	33, 59, 67, 248, 272		
Griend en riet	467	Smeerolie	102		
Groenten	33, 155, 315, 335, 345, 479	Spaar- en betaalzegelkasbedrijf	102, 227, 355		
Handel	204, 215, 227, 238, 248, 314, 325, 345, 354, 363, 374, 384, 394, 414, 424, 445, 467, 478, 491, 506	Spertijden Kleinbedrijf	75, 123		
Heffingen	354, 506	Statistisch onderzoek	506		
Hennep	205, 479	Stroo	491		
Hooi	335, 354	Sulkerbieten	205		
Hout	248, 272, 335, 345, 354, 445	Surrogaten	155		
Industrie	238, 248, 345, 354, 363, 375, 384, 394, 424, 445, 467, 478, 506	Tabak	47, 58, 113, 195, 355		
Inlichtingen verstrekken	468	Tankgas	205		
Kaas	75, 227, 315	Textiel	102, 325, 364		
Kamers van Koophandel	47, 184	Tuinbouw	33, 59, 102, 205, 227, 364, 395, 414, 425, 468, 506		
Kantoor machines	156	Turf	59, 335, 467		
Kapok	101, 165	Tweelandenorganisaties	59		
Keramische Industrie	58, 194				
Klaver	354				

Publicaties van het Nederlandsch Economisch Instituut:

25. Dr. L. R. W. SOUTENDIJK
Methoden tot het vaststellen van den omvang der besparingen ..... (f 2,60)*
26. J. VAN DER WIJK
Inkomens- en Vermogensverdeling ..... (f 2,60)*
27. Dr. T. KOOPMANS
Tanker freight rates and tankship building ..... (f 3,15* geb., f 2,10* ingen.)
28. Overzicht van de ontwikkeling der handelspolitiek van het Koninkrijk der Nederlanden van 1923 tot en met 1938, samengesteld door een groep medewerkers van het N.E.I., onder leiding van Prof. Mr. P. Lieftinck ..... (f 2,10)*
29. Dr. A. WINSEMIUS
Economische aspecten der internationale migratie ..... (f 2,10)*
30. Dr. H. M. H. A. VAN DER VALK
Egalisatiefondsen en monetaire politiek in Engeland, Nederland en de Vereenigde Staten (derde gewijzigde druk) ..... (f 2,10)*
31. M. J. SCHUT
Tinrestrictie en tinprijs ..... (f 1,55)*
32. Dr. J. R. A. BUNING
De beleggingen der bijzondere spaarbanken in Nederland ..... (f 3,65)*

Uitgave: De Erven F. Bohn N.V. Haarlem

Verkrijgbaar in den boekhandel